

Sakari Tuomi

Tilintarkastuksen rooli talousrikosten torjumisessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Tradenomi

Liiketalouden tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

Lokakuu 2018

Tekijä Otsikko	Sakari Tuomi Tilintarkastuksen rooli talousrikosten torjumisessa
Sivumäärä Aika	37 sivua Lokakuu 2018
Tutkinto	Tradenomi
Tutkinto-ohjelma	Liiketalous
Suuntautumisvaihtoehto	Laskentatoimi
Ohjaaja	Lehtori Raija Olkkola
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millainen tilintarkastuksen rooli on talousrikollisuuden torjumisessa. Roolia lähdettiin tarkastelemaan kahden keskeisen kysymyksen kautta: millainen on tilintarkastuksen ennaltaehkäisevä rooli talousrikosten torjunnassa, ja millaiset mahdollisuudet tilintarkastajalla on torjua väärinkäytöksiä, kun hän niitä havaitsee tarkastuksen yhteydessä?</p> <p>Opinnäytetyö laadittiin siten, että ensin perehdyttiin aiheeseen liittyviin lainkohtiin, kirjallisuuteen, aiempiin tutkimuksiin sekä muihin relevantteihin lähteisiin. Näistä lähteistä kerättiin aiheeseen liittyvää ajankohtaista tietoa ja lähdettiin selvittämään vastauksia tutkimuskysymyksiin. Kerätyn teorian pohjalta saatiin riittävästi aineistoa tutkimuskysymyksiin vastauksien selvittämiseksi.</p> <p>Opinnäytetyössä käytetyn aineiston tutkimisen perusteella voitiin todeta, että tilintarkastuksen rooli talousrikollisuutta ennaltaehkäisevänä tekijänä on merkittävä. Suurimpana yksittäisenä ehkäisevänä tekijänä nousi esille tilintarkastusvelvollisuus. Tätä toteamusta tukee se fakta, että harmaan talouden suurin suhteellinen osuus on pienissä yrityksissä, eli niissä yrityksissä, jotka eivät ole tilintarkastusvelvollisia.</p> <p>Tilintarkastajan mahdollisuutta torjua jo tehtyjä väärinkäytöksiä heikentää salassapitovelvollisuus. Tilintarkastajan ei siis ole mahdollista mennä ilmoittamaan tehdystä talousrikoksesta viranomaisille. Poikkeustapauksia ovat epäilyt rahanpesusta tai terrorismin rahoittamisesta, jolloin tilintarkastaja on velvoitettu ilmoittamaan asiasta. Tilintarkastajan on kuitenkin aina mahdollista ilmoittaa havaitsemastaan väärinkäytöksestä yhtiön johdolle, jolloin johto pystyy tekemään tarvittavat toimenpiteet väärinkäytöksen estämiseksi.</p> <p>Vaikka tilintarkastaja ei pysty välittömästi torjumaan näitä talousrikoksia ilmoittamalla viranomaisille, on tilintarkastuksella kuitenkin välillinen merkitys talousrikosten torjunnassa. Suurin rooli tilintarkastajalla on rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä, jolloin tilintarkastajalla on mahdollisuus vaikuttaa välittömästi ilmoitusvelvollisuuden takia.</p>	
Avainsanat	tilintarkastus, talousrikos, ilmoitusvelvollisuus, tilintarkastusvelvollisuus, salassapitovelvollisuus, harmaa talous

Author Title	Sakari Tuomi The role of auditing in the prevention of financial crime
Number of Pages Date	37 pages October 2018
Degree	Bachelor of Business Administration
Degree Programme	Economics and Business Administration
Specialisation option	Accounting and Finance
Instructor	Raija Olkkola, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis was to figure out an answer to the research problem which is: what is the role of auditing when preventing financial crime? The role of auditing was considered through two key questions. What is the preventive role of auditing in financial crime prevention and what are the possibilities for auditor to prevent malpractice after identifying them during audit.</p> <p>The first step of making this thesis was to study relevant laws, literature, previous studies and other relevant sources. The topical information for this subject was gathered from these sources and they provided the foundation from where the answers to the key questions mentioned above was formed. There was enough material to find out the answers to all research questions.</p> <p>Based on the material used in making this thesis, it was discovered that the preventive role of auditing in financial crime prevention was significant. The biggest preventive factor was the audit obligation. The fact that the biggest relative percentage of black market occur in the smallest companies that don't have the audit obligation supported this observation.</p> <p>The possibilities for auditor to prevent malpractice that has already been done have been weakened by confidentiality obligation. It's not possible for the auditor to report the suspected financial crime to the authorities. The exceptions for this confidentiality obligation are if the auditor suspects money laundering or financing of terrorism. In these cases, the auditor is obligated to notify the proper authorities. The auditor can always report the detected malpractice to the board of directors in the company so that the management can do the necessary actions needed to prevent the malpractice.</p> <p>Although it's not possible for the auditor to prevent these financial crimes directly by notifying the authorities, auditing has indirect significance when preventing the financial crime. The biggest role for the auditor is in the prevention of money laundering and financing of terrorism, because the auditor has a direct influence through obligation to notify authorities.</p>	
Keywords	Audit, financial crime, obligation to notify, audit obligation, confidentiality obligation, black market

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Keskeiset kysymykset ja tavoitteet	2
1.2	Käytetty menetelmä ja lähteet	2
1.3	Muita tutkielmia aiheesta	3
1.4	Keskeisiä käsitteitä	3
2	Tilintarkastusta säätelevät säädökset	5
2.1	Miksi tilintarkastusta tehdään?	6
2.2	Tilintarkastusvelvollisuus	6
2.3	Tilintarkastuksen edellytykset	8
2.3.1	Tilintarkastajan riippumattomuus	8
2.3.2	Ammattitaitovaatimukset ja laadunvarmistus	9
2.3.3	Salassapitovelvollisuus	10
3	Talousrikokset	11
3.1	Harmaa talous	11
3.2	Kirjanpitorikos	13
3.3	Veropetos	14
3.4	Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen	17
3.4.1	Rahanpesuprosessin vaiheet	17
3.4.2	Rahanpesuepäilystä ilmoittaminen	18
3.4.3	Terrorismin rahoittamisen estäminen	20
4	Tilintarkastajan raportointi	21
4.1	Tilinpäätösmerkintä	21
4.2	Tilintarkastuskertomus	22
4.2.1	Mukautettu tilintarkastuskertomus	22
4.2.2	Huomautus ja lisätiedot	24
4.2.3	PIE-yhteisön tilintarkastuskertomuksen lisävaatimukset	25
4.3	Tilintarkastuspöytäkirja ja tilintarkastusmuistio	26
4.4	Väärinkäyttöihin liittyvät tilintarkastajan velvollisuudet – ISA 240	26
4.4.1	Väärinkäytösten havainnointi	27
4.4.2	Kommunikointi toimivalle johdolle	27
4.5	Raportointi viranomaisille	28
4.5.1	Passiivinen tiedonantovelvollisuus	29
4.5.2	Aktiivinen tiedonantovelvollisuus	29

5	Päätäntö	31
5.1	Tilintarkastuksen ennaltaehkäisevä rooli	31
5.2	Tehtyjen talousrikosten torjunta	32
5.2.1	Havaitsemiseen vaikuttavat taustatekijät	32
5.2.2	Harmaan talouden, verorikosten ja kirjanpitorikosten torjunta	33
5.2.3	Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjunta	35
5.3	Työn arviointi ja jatkotutkimusmahdollisuudet	35
	Lähteet	38

1 Johdanto

Talousrikollisuus aiheuttaa yhteiskunnalle suuria taloudellisia vahinkoja, jotka muodostuvat esimerkiksi maksamattomista veroista ja maksuista, kilpailun vääristymisestä, työttömyydestä, hintojen noususta, rikosten selvittelyjen kustannuksista sekä epäluottamuksesta yritystoimintaa ja viranomaisia kohtaan (Kääriäinen & Muttilainen & Vuorensyrjä 2010). Onkin arvioitu, että harmaasta taloudesta johtuvat jo pelkästään verojen ja veronluonteisten maksujen menetys Suomessa on vuosittain jotain satojen miljoonien ja viiden miljardin euron välillä (Sisäministeriö 2018.) Poliisin haltuun saama rikoshyöty talousrikoksista koko maassa vuonna 2016 oli vajaat 15 miljoonaa euroa, ja vuonna 2015 se oli melkein 30 miljoonaa euroa (Koponen 2017). Voidaankin todeta, että talousrikosten torjunta on yhteiskunnallisesti erittäin merkittävä asia, varsinkin taloudellisesta näkökulmasta.

Patentti- ja rekisterihallituksen vuosittaisen arvioinnin mukaan Suomessa laaditaan noin 130 000 tilintarkastuskertomusta yhteisöjen ja säätiöiden tilinpäätöksistä. Suuri osa näistä yhteisöistä ja säätiöistä teettää tilintarkastuksen, koska ne ovat lain nojalla siihen velvoitettuja. Kun riippumaton henkilö tekee yhteisölle säännöllisesti tilintarkastuksen, pienenevät epäeettisen toiminnan tahallisten virheiden ja väärinkäytösten todennäköisyydet. (Suomen Tilintarkastajat Ry 2018.)

Tilintarkastuksen raportoinnin laajuudesta sekä tilintarkastusvelvollisuuden muutoksista on käyty paljon keskusteluita viime vuosina. Uusimpana muutosehdotuksena työ- ja elinkeinoministeriön työryhmä esitti mietinnössään tammikuussa 2018 ehdotuksen, jossa tilintarkastusvelvollisuutta supistettaisiin siten, että kirjanpitolain mukaiset mikroyritykset jäisivät tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle (Työ- ja elinkeinoministeriö 2018). Tämän lisäksi muutoksia tilintarkastajien toimintatapoihin ja velvollisuuksiin ovat tuoneet EU-direktiivi vuodelta 2014 sekä uusi tilintarkastuslaki, joka astui voimaan 19.8.2016. Kaikkien näiden tehtyjen- ja ehdotettujen muutosten keskellä on hyvä pysähtyä hetkeksi ja pohtia tilintarkastajan roolia talousrikosten torjujana voimassa olevien lakien ja säännösten puitteissa.

1.1 Keskeiset kysymykset ja tavoitteet

Tämän opinnäytetyön päätarkoituksena on selvittää vastaus tutkimusongelmaan: millainen on tilintarkastuksen rooli talousrikosten torjuna? Opinnäytetyössä pyritään vastaamaan siihen, onko tilintarkastuksella ennalta ehkäiseviä vaikutuksia talousrikollisuuteen ja millaiset mahdollisuudet tilintarkastajalla on havaita ja ilmoittaa jo tapahtuneista talousrikoksista viranomaisille. Muita tutkimuskysymyksiä ovat seuraavat: kenelle tilintarkastajan tulee ilmoittaa havaitsemastaan väärinkäytöksestä, ja mitkä ovat tilintarkastajan raportoinnin keinot?

Aihetta on rajattu siten, että opinnäytetyössä ei käsitellä sitä, millä keinoilla ja tarkastustoimenpiteillä tilintarkastajan on mahdollista havaita väärinkäytöksiä. Opinnäytetyöstä on rajattu ulos myös tilintarkastajan tekemät rikokset sekä tilintarkastajalle langetettavat seuraamukset väärinkäytöstopauksissa.

Työn tavoitteena on luoda selkeä ja asiakeskeinen, mutta myös mielenkiintoinen tietopaketti tilintarkastuksen roolista eri talousrikosten torjuna. Henkilökohtaisena tavoitteena on oppia keskeisiä asioita tilintarkastusta ohjaavista säännöksistä ja direktiiveistä sekä hankkia sellaista tietoa, josta on hyötyä myös tilintarkastusalalla työskenneltäessä. Tarkoituksena on luoda lukijoille informatiivinen kokonaisuus aiheesta, ja toivon, että tulevaisuudessa tilintarkastusalalle pyrkivät saavat opinnäytetyöstäni hakemaansa tietoa esimerkiksi opinnäytetyön tekemiseen.

1.2 Käytetty menetelmä ja lähteet

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä on käytetty kirjoituspöytätyöstä. Opinnäytetyö on laadittu siten, että ensin on perehdytty aiheeseen liittyviin lainkohtiin, kirjallisuuteen, aiempiin tutkimuksiin sekä muihin relevantteihin lähteisiin. Näistä lähteistä on kerätty aiheeseen liittyvää ajankohtaista tietoa ja lähdetty selvittämään vastauksia tutkimuskysymyksiin. Tilintarkastuksen roolia talousrikosten torjuna on selvitetty kahdesta näkökulmasta: millainen rooli on talousrikosten ennaltaehkäisyn kannalta, ja miten tilintarkastaja voi vaikuttaa jo tehtyyn talousrikokseen?

Opinnäytetyön tärkeimpänä lähdeaineistona ovat voimassa olevat lait, ja työssä onkin käytetty lähteenä esimerkiksi tilintarkastus-, kirjanpito- ja rikoslakia sekä lakia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä, lakia harmaan talouden selvitysyksiköstä ja lakia Finanssivalvonnasta. Näiden lakien lisäksi kansainvälisistä tilintarkastusalan standardeista, aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta, tilisanomien artikkeleista sekä Suomen tilintarkastajat Ry:n sivuilta on saatu kattavasti tietoa tilintarkastuksesta. Talousrikollisuudesta tietoa on saatu lakien lisäksi kirjallisuudesta, Finanssivalvonnan sivuilta, artikkeleista ja poliisilta. Opinnäytetyön kannalta tärkeitä lähteitä ovat olleet myös Verohallinnon harmaan talouden selvitysyksikön valvontatilastot sekä rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus.

1.3 Muita tutkielmia aiheesta

Aiheesta on tehty aiemminkin tutkielmia. Viimeisimpänä on Alhon Oulun yliopiston kaupakorkeakoulussa tekemä kandidaatintutkielma aiheesta Talousrikokset ja tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuus vuodelta 2016 (Alho 2016). Alhon tekemän tutkielman aihe ei kuitenkaan ole täysin sama, koska hän on rajannut aiheensa ilmoitusvelvollisuuteen, kun taas opinnäytetyössäni ilmoitusvelvollisuus on vain yksi osa-alue ja työssäni käsitellään myös muuta tilintarkastajan raportointia.

Muita aihetta sivuavia tutkielmia ovat Raution kandidaatintutkielma vuodelta 2011 aiheesta Rahanpesurikokset ja tilintarkastajan rooli sekä Pasalan opinnäytetyö Tilintarkastaja ja talousrikokset vuodelta 2010 (Rautio 2011; Pasala 2010). Nämä opinnäytetyöt ovat kuitenkin jo sen verran vanhoja, että niissä ei olla voitu ottaa huomioon uutta tilintarkastuslakia sekä aiheeseen liittyviä uusia EU-direktiivejä.

1.4 Keskeisiä käsitteitä

Opinnäytetyössä käytetyt ja alle listatut keskeiset käsitteet liittyvät pääsääntöisesti tilintarkastukseen sekä talousrikoksiin ja niistä ilmoittamiseen. Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ovat tilintarkastus, talousrikos, tilintarkastusvelvollisuus, tilintarkastajan riippumattomuus, salassapitovelvollisuus, ilmoitusvelvollisuus sekä selonottovelvollisuus.

Tilintarkastus on lakisääteistä yhtiöiden ja säätiöiden tarkastusta, jossa tarkastetaan kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. Tilintarkastus tulee tehdä jokaiselta tilikaudelta erikseen ja tilintarkastuksen lopputulemana tilintarkastaja antaa tilintarkastuskertomuksen. (Suomen tilintarkastajat Ry 2018.)

Talousrikos on julkishallinnon, yrityksen tai yhteisön toiminnassa tapahtuvaa merkittävään taloudelliseen etuun tähtäävää välitöntä tai välillistä rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä (Hakamo & Jauhiainen & Alvesalo & Viita 2009, 38).

Tilintarkastusvelvollisuus tarkoittaa sitä, että yhteisön tai säätiön on pakko valita tilintarkastaja, joka suorittaa tilintarkastuksen kyseiselle yhteisölle tai säätiölle. Suomessa tilintarkastusvelvollisuudesta on vapautettuja vain pienimmät yhtiöt. (Tilintarkastuslaki 2015, 2 luku 2 §.) Näitä tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvoja käsitellään tarkemmin luvussa 2.2.

Tilintarkastajan riippumattomuus. Riippumattomuudella tarkoitetaan itsenäisyyttä. Henkilö ei ole riippuvainen muista henkilöistä eikä toimi kenenkään vaikutusvallan alaisena (Horsmanheimo & Steiner 2017, 278). Tilintarkastajalla tämä tarkoittaa, että tilintarkastaja pystyy toimimaan puolueettomasti ja objektiivisesti eikä ole riippuvainen tarkastettavasta kohteesta millään tavalla (Korkeamäki 2017, 24).

Salassapitovelvollisuus tarkoittaa sitä, että tilintarkastaja ei saa luovuttaa ulkopuolille tietoja, joita hän on saanut tilintarkastustehtävissä (Korkeamäki 2017, 29). Saatujen tietojen salassa pitäminen velvoittaa tietojen asianmukaista suojaamista, arkistointia, turvallista tuhoamista sekä sellaisten toimintatapojen noudattamista, jotka turvaavat tietojen salassa pysymisen. Rinnakkaisia termejä salassapitovelvollisuudelle ovat luottamuksellisuus ja vaitiolovelvollisuus. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 342.)

Ilmoitusvelvollisuus tarkoittaa velvollisuutta tehdä ilmoitus rahanpesun selvittelykeskukselle epäilyttävästä liiketoiminnasta. Epäilyttävää liiketoimintaa on kaikki asiakkaan normaalista yritystoiminnasta poikkeavat ja epätavalliset liiketoimet, kuten myös taloudellisesti poikkeuksellisen merkittävät liiketoimet. (Valtiovarainministeriö 2015.)

Selonottovelvollisuus. Ilmoitusvelvollisen on hankittava informaatiota asiakkaansa yritystoiminnasta, kuten liiketoiminnan laadusta ja laajuudesta. Ilmoitusvelvollisen on seu-

rattava asianmukaisesti asiakkaan toiminnan laatuun ja laajuuteen, asiakassuhteen pysyvyyteen ja keston sekä riskeihin nähden, jotta saadaan varmuus siitä, että asiakkaan toiminta vastaa sitä tietoa, joka ilmoitusvelvollisella on asiakkaan liiketoiminnasta. (Valtiovarainministeriö 2015.)

2 Tilintarkastusta säätelevät säädökset

Tilintarkastus on lakisääteistä yhtiöiden ja säätiöiden tarkastusta, jossa tarkastetaan kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. Tilintarkastus tulee suorittaa jokaiselta tilinkaudelta erikseen ja toteutetun tarkastuksen päätteeksi tilintarkastaja antaa tilintarkastuskertomuksen. (Suomen tilintarkastajat Ry 2018.) Merkittävin tilintarkastusta säätelevä laki on tilintarkastuslaki, jota uudistettiin elokuussa 2016. Uudistus perustuu EU:n tilintarkastusdirektiivin ja -asetuksen uusiin määräyksiin. Tilintarkastusta ohjaavia määräyksiä löytyy myös esimerkiksi osakeyhtiölaista, laista julkishallinnon ja -talouden tilintarkastuksesta, Valtioneuvoston asetuksesta tilintarkastuksesta sekä työ- ja elinkeinoministeriön asetuksesta tilintarkastajan hyväksymisedellytyksistä. (Suomen tilintarkastajat Ry 2018.)

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan on noudatettava tilintarkastustehtäviä suorittaessaan hyvää tilintarkastustapaa. Keskeisessä asemassa hyvän tilintarkastustavan sisällön määrittelyssä ovat kansainväliset tilintarkastusalan standardit, kuten ISA-standardit ja ISQC 1 -standardi. ISA-standardit (International Standards of Auditing) opastavat tilinpäätöksen tilintarkastuksessa ja siellä määritellään periaatteet ja tavoitteet tilintarkastuksen osa-alueille sekä ohjeet tarkastuksen tekemiseen ja dokumentointiin. ISQC 1 (International Standards on Quality Control) on laadunvalvontaa koskeva standardi. Standardissa käydään läpi sisäisen laadunvalvontajärjestelmän velvollisuuksia, ja ne koskevat tilintarkastusyhteisöjen kaikkia tarjoamia palveluita. (Suomen tilintarkastajat Ry 2018.)

Eri lakien ja kansainvälisten tilintarkastusalan standardien lisäksi tilintarkastajalla on velvollisuus noudattaa ammattieettisiä periaatteita. Tilintarkastajan on tehtävä työnsä ammattitaitoisesti, objektiivisesti, rehellisesti, ylläpitäen ammatillista kriittisyyttä ja huolellisesti yleinen etu huomioiden. Tilintarkastuslain ohella ammattieettisiä periaatteita ohjeistaa IESBA (International Ethics Standards Board of Accountants). (Horsmanheimo & Steiner 2017, 163.) Hyvään tilintarkastustapaan tilintarkastaja saa ohjeita myös viranomaisten päätöksistä ja tuomioistuinten ratkaisuksista sekä tilintarkastusalan keskeisten järjestöjen ohjeista ja suosituksista. (Suomen tilintarkastajat Ry 2018).

2.1 Miksi tilintarkastusta tehdään?

Tilintarkastuksen tärkein tavoite on varmistaa, että yhtiön antama tieto on luotettavaa ja, että se antaa oleellisesti oikean kuvan yhtiön taloudellisesta tilanteesta. Tarkoituksena ei ole tuottaa yhtiöstä uutta tietoa vaan ennemminkin varmistaa, että yrityksen esittämä tieto on paikkansapitävää. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.)

Tilintarkastukselle syntyi alun perin tarve 1800-luvulla, kun talouden ja yhteiskunnan nopean kasvun seurauksena yhtiöiden piti olla entistä ammattimaisemmin johdettuja, eikä yhtiöiden omistajien ollut enää mahdollista valvoa johdon toimintaa. Omistajat halusivat turvata oman etunsa varmistamalla sen, että yhtiön johdon antama taloudellinen tieto oli totuudenmukaista, joten johdon ja heidän esittämiensä taloudellisten tietojen valvominen ja tarkkailu päätettiin delegoida eteenpäin tilintarkastajille. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.)

Kun verrataan 1800-luvun alun tilintarkastusta nykypäivään, voidaan todeta, että tehtävät ovat muuttuneet monimuotoisemmiksi ja omistajien lisäksi myös monet muut sidosryhmät, kuten sijoittajat, sopijakumppanit ja viranomaiset ovat tulleet riippuvaiseksi yhtiön esittämien taloudellisten tietojen luotettavuudesta. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23). Tämän luotettavuuden varmistamiseksi on tilintarkastukseen ja tilintarkastajiin asetettu huomattavasti lisää vaatimuksia, joita ovat esimerkiksi ammattitaitovaatimus eli tilintarkastajan tulee suorittaa erityinen ammattitaitotutkinto ja vaatimus siitä, että tilintarkastajan on oltava riippumaton tarkastettavaan yhtiöön nähden (Tomperi 2016, 10). Suurin muutos on kuitenkin se, että tilintarkastus on muuttunut aiemmasta vapaaehtoisesta valvonnan keinosta lakisääteiseksi (Horsmanheimo & Steiner 2017, 25). Lakisääteistä tilintarkastusvelvollisuutta, tilintarkastajan riippumattomuutta sekä ammattitaitovaatimuksia käydään läpi seuraavissa luvuissa.

2.2 Tilintarkastusvelvollisuus

Suomessa vain pienimmillä yhteisöillä on vapautus tilintarkastuksen teettämisestä. Yhteisöissä on mahdollista jättää tilintarkastaja valitsematta, mikäli seuraavista ehdoista enintään yksi on täytynyt päättyneen tilikauden ja sitä edeltäneen tilikauden aikana. Näitä edellytyksiä ovat: taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa, liikevaihto tai sitä

vastaavat ansiot ylittävät 200 000 euroa ja yhtiön palveluksessa saa olla keskimäärin kolme henkilöä tarkasteltavalla ajanjaksolla. (Tilintarkastuslaki 2015, 2 luku 2 §.)

On olemassa myös poikkeustapauksia, joissa yhteisöjen on suoritettava tilintarkastus, vaikka edellisessä kappaleessa mainittujen edellytyksien perusteella yhteisö ei olisi velvollinen teettämään tilintarkastusta. Tilintarkastaja on aina nimitettävä holdingyhtiöissä eli yrityksissä, joiden päätoimialana on arvopapereiden omistaminen sekä hallinta ja yhtiöllä on merkittävät valtuudet muun kirjanpitovelvollisen yhtiön liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa. Myös säätiöiden on poikkeuksetta teetettävä tilintarkastus. (Suomen Tilintarkastajat Ry, 2018.)

Tilintarkastuslaki on pakottavaa lainsäädäntöä, ja mikäli yhteisö on lain mukaan tilintarkastusvelvollinen, ei siitä voida sopimuksilla poiketa. Jos yhteisö ei ole lain mukaan tilintarkastusvelvollinen, voidaan tilintarkastuksen teettämisestä kuitenkin sopia yhtiöjärjestyksessä tai sopimuksessa. Myös vähemmistöosakkaat voivat vaatia tilintarkastusta tehtäväksi yhteisölainsäädännön perusteella, vaikka tilintarkastajaa ei muuten olisi pakko valita. (Suomen Tilintarkastajat Ry 2018.)

Työ- ja elinkeinoministeriön työryhmä on esittänyt 2018 vuoden alkupuolella, että mikroyritykset vapautettaisiin tilintarkastusvelvollisuudesta. Kun enintään yksi seuraavista raja-arvoista ylittyy, on kyseessä mikroyritys: liikevaihto 700 000 euroa, taseen loppusumma 350 000 euroa ja yhtiöllä on töissä 10 henkilöä. Vaikka rajojen korottamiselle on perusteensa yksittäisen yrityksen näkökulmasta, palvelee tilintarkastus koko yhteiskunnan etua, eikä tilintarkastusvelvollisuuden muuttaminen palvelisi tätä. Nykyiset rajat vähentävät osaltaan korruptiota ja harmaata taloutta sekä verotuksen virheellisyyttä. (Alakare & Soro 2018.)

Työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän ehdotusta voidaan pitää vähintäänkin epäloogisena, kun tarkastellaan eduskunnan tarkastusvaliokunnan teettämää tutkimusta harmaasta taloudesta. Tutkimuksesta selvisi, että harmaan talouden suhteellinen osuus on suurin liikevaihdoltaan alle 100 000 euron yhtiöissä. Tässä kategoriassa ovat myös melkein kokonaan talouden ulkopuolella toimivat harmaan talouden organisaatiot, joka osaltaan selittää tehtyä havaintoa. Tilintarkastuspakon puuttuminen tämän kokoluokan organisaatioista on varmasti myös osasy tähän. Tutkimus on teetetty vuonna 2010, ja on edelleen laajin tehty tutkimus harmaasta taloudesta. (Hirvonen & Lith & Walden 2010, 45.) Harmaata taloutta käsitellään tarkemmin opinnäytetyön kolmannessa luvussa.

2.3 Tilintarkastuksen edellytykset

Tilintarkastuksen avulla saadaan luottamus pysymään eri osapuolten välillä. Ulkopuolisten on pystyttävä luottamaan siihen, että tilintarkastaja toimii puolueettomasti, objektiivisesti ja ammattitaitoisesti. (Korkeamäki 2017, 24.) Tilintarkastajalta vaaditaan riippumattomuutta, riittävää ammattitaitoa sekä salassapitovelvollisuutta. Jotta tilintarkastuksen edellytykset täyttyvät, tulee tilintarkastuksessa hyödynnetyn informaation olla todistettavissa sekä verrattavissa ennalta-asetettuihin kriteereihin. (Tomperi 2016, 10–11.)

2.3.1 Tilintarkastajan riippumattomuus

Tilintarkastajan riippumattomuus voidaan jakaa kahteen osa-alueeseen, mielen riippumattomuuteen ja näkyvään riippumattomuuteen. Mielen riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja kykenee toimimaan totuudenmukaisesti ja rehellisesti säilyttäen samalla ammatillisen skeptisyyden ja objektiivisuuden. Näkyvällä riippumattomuudella puolestaan tarkoitetaan sellaisista merkittävistä asioista ja olosuhteista erossa pysymistä, joista asiaan perehtynyt kolmas osapuoli pystyisi päättelemään tilintarkastajan rehellisyyden, skeptisyyden tai objektiivisuuden vaarantuneen. (Tomperi 2016, 10.)

On ehdottoman tärkeää, että tilintarkastaja on työssään riippumaton tilintarkastettavaan yhtiöön nähden. Jos riippumattoman tarkastuksen vaatimukset eivät täyty, on tilintarkastajan kieltäydyttävä ottamasta vastaan toimeksiantoa tai luovuttava siitä. Tilintarkastajan tulee olla riippumaton tarkastuskohteesta koko tarkastuksen ja tilinpäätöksen kattaman ajanjakson. (Tilintarkastuslaki 2015, 4 luku 6 §.) Tilintarkastukseen liittyvän ulkoisen luottamuksen lisäämisen ja tilintarkastuksen laadun varmistamisen lisäksi riippumattomuusvaatimukset turvaavat tilintarkastajan kykyä toimia objektiivisesti ja ennaltaehkäisevät väärinkäytösten mahdollisuutta. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 277–279.)

Tilintarkastajan riippumattomuus on vaarantunut seuraavissa tilanteissa: tilintarkastajalla on taloudellisia tai muita etuuksia tilintarkastettavassa kohteessa tai tilintarkastajalla on muu kuin tavanomainen liikesuhde tarkastettavaan. Tarkastettavana on hänen oma toimintansa tai, jos tilintarkastaja toimii oikeudenkäynnissä tarkastuskohdetta vastaan tai sen puolesta. Mikäli tilintarkastajaa painostetaan tai hänellä on läheinen suhde henkilöön, joka toimii tarkastettavan kohteen johdossa tai joka on osallistunut toimeksiannon

kohteena olevaan asiaan tarkastuskohteen palveluksessa, voidaan tilintarkastajan riippumattomuuden katsoa vaarantuneen. Kun jokin edellä mainituista kohdista täyttyy, on tilintarkastajan ryhdyttävä välittömästi riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin. (Korkeamäki 2017, 25.)

2.3.2 Ammattitaitovaatimukset ja laadunvarmistus

Tilintarkastajan tulee olla ammattitaitoinen, ja hän on velvollinen ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoaan. Tilintarkastajan on sitouduttava pitämään ammatillisiin käytäntöihin ja lainsäädäntöön liittyvät tietonsa ja taitonsa asianmukaisella tasolla, jotta hän pystyy tuottamaan pätevää palvelua. Lakisääteisiä tilintarkastuksia ovat oikeutettuja suorittamaan pelkästään julkisesti auktorisoidut eli hyväksytyt tilintarkastajat. Tilintarkastuslain mukaisesti näitä hyväksytyjä tilintarkastajia ovat HT-, KHT- ja JHT-tilintarkastajat sekä hyväksytyt tilintarkastusyhteisöt. (Korkeamäki 2017, 12.)

HT-tilintarkastaja on perustutkinnon suorittanut tilintarkastaja. HT-tilintarkastajaksi mieltävän henkilön tulee suorittaa tutkinto yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa. Työ- ja elinkeinoministeriön asetuksessa (1442/2015) tilintarkastajan hyväksymisedellytyksistä on lueteltu, että esimerkiksi ammattikorkeakoulun tutkintoon tulisi sisältyä 52 opintopistettä tilintarkastuksen ja laskentatoimen opintoja, 22 opintopistettä kauppa- ja taloustieteen opintoja ja 22 opintopistettä oikeustieteen opintoja. (Työ- ja elinkeinoministeriön asetus tilintarkastajan hyväksymisedellytyksistä 2015, 1 § - 4 §.) Opintojen lisäksi henkilöllä on oltava kolmen vuoden käytännön työkokemus tilintarkastuksen ja laskentatoimen tehtävistä ennen kuin hän voi hakea HT-tilintarkastajaksi hyväksymistä. HT-tilintarkastajaksi hyväksyminen edellyttää kaksiosaisen HT-tutkintokokeen läpäisemistä. (Työ- ja elinkeinoministeriön asetus tilintarkastajan hyväksymisedellytyksistä 2015, 9 § & 14 §.)

KHT-tilintarkastajalla puolestaan tarkoitetaan yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön tilintarkastajan erikoistumistutkinnon suorittanutta henkilöä ja JHT-tilintarkastaja on julkishallinnon – ja talouden erikoistumistutkinnon suorittanut henkilö. Sekä KHT- että JHT-tilintarkastajan on suoritettava ylempi korkeakoulututkinto, tai hänen on toimittava vähintään viisi vuotta HT-tilintarkastajana, ennen kuin hänen on mahdollista suorittaa erikoistumistutkinnon tutkintokoe. JHT-tilintarkastajalla tulisi olla näiden lisäksi suoritettuna myös 16 opintopisteen verran julkissektorin opintoja. (Työ- ja elinkeinoministeriön asetus tilintarkastajan hyväksymisedellytyksistä 2015, 5 § & 9 §.)

Ammattitaitovaatimusten lisäksi hyväksytyjen tilintarkastajien on huolehdittava heidän tilintarkastustyönsä laadullisuudesta ja osallistuttava Patentti- ja rekisterihallituksen suorittamiin, säännöllisiin laaduntarkastuksiin, jotka ovat oleellinen osa jatkuvaa tilintarkastajien valvontaa. Näiden tarkastusten päämääränä on saada varmuus siitä, että tilintarkastajien oma laadunvalvonta on kunnossa ja tilintarkastus on toteutettu tilintarkastuslainsäädännön mukaisesti. Tarkastuksilla pyritään myös varmistumaan siitä, että tilintarkastuksen johtopäätöksien ja tehdyn tilintarkastuskertomuksen tueksi on saatu riittävästi relevanttia tilintarkastusevidenssiä. (Patentti- ja rekisterihallitus 2018.)

Kun tarkastelee näitä tilintarkastajalta vaadittavia ammattitaitovaatimuksia ja sitä, kuinka tilintarkastajan työtä valvotaan, voidaan todeta, että tilintarkastajan tehtävät ja ylipäättänsä tilintarkastajaksi pääseminen on haastavampaa kuin muihin vastaaviin laskenta-toimen ammatteihin verrattuna. Ammattitaitovaatimusten ja laadunvarmistuksen tiukentuminen on vaikuttanut tilintarkastustyön laadun parantumiseen, joka omalta osaltaan vähentää mahdollisuutta, että esimerkiksi kirjanpitorikokset tai muut epäselvyydet jäisivät tilintarkastajilta huomaamatta. (Värri 2010, 36.)

2.3.3 Salassapitovelvollisuus

Tilintarkastuslain neljännen luvun kahdeksannessa pykälässä on säädetty tilintarkastajan salassapitovelvollisuudesta seuraavasti: ”Tilintarkastaja tai hänen apulaisensa ei saa ilmaista ulkopuoliselle tässä laissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan tietoonsa saamaa seikkaa.” Salassapitovelvollisuus ei kuitenkaan ole voimassa, mikäli asiasta on ilmoitettava lain nojalla, asianomainen sallii asiasta kertomisen, tai jos viranomainen, tuomioistuin taikka lainmukainen valvontaelin on lain nojalla oikeutettu saamaan asian tietoonsa tai jos asia on jo yleisessä tiedossa. (Tilintarkastuslaki 2015, 4 luku 8§.)

Salassapitovelvollisuus pitää sisällään muutakin kuin sen, että tilintarkastaja ei puhu tarkastamansa asiakkaan asioista ulkopuolisille. Tietojen salassa pitäminen vaatii sen, että tiedot suojataan luotettavalla keinolla, ne arkistoidaan oikeaoppisesti, hävitetään turvallisesti sekä noudatetaan ammattimaisia työtapoja, jotka turvaavat tietojen salassapidon. Asiakkaan tietoja käsitellessä, tulee noudattaa varovaisuutta ja pidättyvyyttä, jotka ovat osa hyvää tilintarkastustapaa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 342.)

Tilintarkastuslaissa mainitaan, että tilintarkastajalla on erityisissä tapauksissa lakiperusteinen velvoite tietojen luovuttamiseen. Näitä pakotteita on erityislakien säännöksissä,

kuten laissa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä. Tämä laki velvoittaa tietyissä tilanteissa tilintarkastajan ilmoittamaan havainnostaan viranomaiselle, vaikka ilmoitettava asia olisi luottamuksellinen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 353.) Myös esimerkiksi veroviranomaisella, tuomioistuimella sekä Finanssivalvonnalla on erityistapauksissa oikeus saada tilintarkastajalta luottamuksellisia tietoja (Korkeamäki 2017, 29). Tilintarkastajan tiedonantovelvollisuutta tullaan tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin opinnäytetyön luvussa 4.5.

3 Talousrikokset

Talousrikokseksi kutsutaan julkishallinnon, yrityksen tai yhteisön toiminnassa tapahtuvaa huomattavaan taloudelliseen etuun tähtäävää välitöntä tai välillistä rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä (Hakamo & Jauhiainen & Alvesalo & Viita 2009, 38). Talousrikokset voidaan jakaa sosiaalisiin sekä fiskaalisiin talousrikoksiin. Sosiaaliset talousrikokset ovat rikoksia, joissa vaikutukset kohdistuvat henkilöihin, kuten työntekijöihin tai kuluttajiin. Esimerkkeinä sosiaalisista talousrikoksista ovat työturvallisuusrikokset ja ympäristörikokset. Fiskaaliset talousrikokset puolestaan kohdistuvat rahavaroihin, ja ne ovat laiminlyöntejä ja tekoja, joissa kärsivä osapuoli on taloudellinen järjestelmä, valtio sekä talousmarkkinat. (Alvesalo-Kuusi 2012, 67–68.) Opinnäytetyössä keskitytään fiskaalisiin talousrikoksiin.

3.1 Harmaa talous

Yritystoimintaa koskeva harmaa talous on määritelty laissa siten, että sitä toteuttaa organisaatio, joka harjoittaa sellaista toimintaa, josta johtuvia lakisääteisiä velvoitteita laiminlyödään verojen, lakisääteisten eläke-, työttömyys- tai tapaturmavakuutusmaksujen taikka tullin vaatimien maksujen maksamisen karttamiseksi tai aiheettoman palautuksen saamiseksi. (Laki Harmaan talouden selvitysyksiköstä 2010, 2 §.) Kansantaloudessa harmaa talous luokitellaan tuotannolliseksi kaupankäynniksi, joka ei kuulu kansantalouden kirjanpitoon ja putoaa näin ollen pois bruttokansantuotteen laskennasta (Vero 2016).

Fiskaalinen harmaa talous on muuten laillista taloudellista toimintaa, mutta se tehdään joko kokonaan viranomaisilta salattuna tai sen toiminnan tulo piilotetaan siitä aiheutuvien verojen ja muiden maksujen kiertämiseksi. Esimerkiksi huumausaineiden kauppaa ei

voida kategorisoida fiskaaliseen harmaaseen talouteen, vaikka sekin pidetään viranomaisilta salassa, koska se on jo lähtökohtaisesti laitonta toimintaa. (Vero 2016.)

Harmaan talouden aiheuttamia menetyksiä voidaan arvioida vain suuntaa antavasti, mutta se voidaan todeta, että vahingot ovat euromääräisesti mitattuna erittäin merkittäviä. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan teettämässä tutkimuksessa vuodelta 2010 arviointiin, että harmaan talouden määrä vuonna 2008 oli peräti 10–14 miljardia euroa, joka tarkoittaisi sitä, että sen prosentuaalinen osuus olisi 5,5–7,5 % bruttokansantuotteesta. Tämä merkitsee noin 4–6 miljardin euron vuosittaisia fiskaalisia vahinkoja eli verojen ja muiden maksujen menetyksiä. (Hirvonen ym. 2010, 13–14.)

Verohallinnon harmaan talouden selvitysyksikön julkaisemassa vuosittaisessa tilannekuvassa harmaasta taloudesta on käyty läpi vuoden 2016 valvontatilastoja. Kun tarkastelee taulukon 1 lukuja paljastetusta harmaan talouden määrästä ja verrataan sitä eduskunnan tarkastusvaliokunnan teettämään tutkimukseen, huomataan, että harmaasta taloudesta paljastetaan vuosittain vain pieni prosentuaalinen osuus. Kuitenkin vuonna 2016 harmaasta taloudesta kiinni jääneille on lähetetty verojen maksuunpanoesityksiä 49 miljoonan euron edestä, joten aivan pienestä summasta ei kuitenkaan ole kyse. Taulukosta 1 huomataan myös, että kirjanpidoissa olevien vääräsisältöisten tositteiden arvo vuodelta 2016 on 38 miljoonaa euroa. (Vero 2016.) Verohallinto on suurelta osin vastuussa verotarkistuksista, mutta näiden vääräsisältöisten tositteiden tarkastamisessa ja havaitsemisessa on tilintarkastajalla tärkeä rooli.

Taulukko 1. Harmaan talouden tarkastukset 2014–2016 (Vero 2016).

HARMAAN TALOUDEN TARKASTUKSET			
	2014	2015	2016
Verotarkastuksia	4 666	4 589	4 155
Tarkastetuista harmaita yrityksiä	713	1 041	1 062
Paljastettu harmaa talous milj. euroa			
mustia palkkoja	89	75	51
puuttuvaa myyntiä (sis. ALV)	68	59	67
peiteltä osinkoa yhtiöille	5	27	9
peiteltä osinkoa osakkaille	36	47	37
Maksuunpanoesitykset veroa milj. euroa			
ennakkoperintä	12	12	7
arvonlisävero	13	17	13
välittömät verot	31	29	29
Yhteensä	56	58	49
Vääränsisältöisiä tositteita kirjanpidossa			
tositteiden lukumäärä	4 052	5 930	1 839
tositteiden arvo milj. euroa	38	34	38

3.2 Kirjanpitorikos

Talouteen liittyvässä rikollisuudessa kirjanpitorikoksilla on merkittävä asema. Kirjanpitorikokset ovat rikosoikeudenhoidossa erittäin usein esillä oleva rikostyyppi, koska se liittyy tyypillisesti muihin talousrikoksiin, kuten verorikoksiin sekä velallisen rikoksiin. Tavallisin kirjanpitorikoksien tavoitteena on piilottaa muita yritystoiminnan aikana tehtyjä talousrikoksia. Kirjanpidon laiminlyöntejä tapahtuu usein sellaisissa yrityksissä, jotka ovat taloudellisissa vaikeuksissa. (Lahti & Koponen 2007, 55.)

Kirjanpitorikoksen vaatimukset täyttyvät, kun kirjanpitovelvollinen tai kirjanpidosta vastuussa oleva henkilö jättää kirjaamatta liiketapahtumia tai muuten laiminlyö tilinpäätöksen laatimista kirjanpitolain vastaisesti, kirjaa valheellisia tai harhaanjohtavia tietoja ja tuhoaa, piilottaa tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa. Kirjanpitovelvollisen syyllistyttyä kirjanpitorikokseen hänet voidaan tuomita sakkoihin tai enintään kahden vuoden vankeuteen. (Rikoslaki 1889, 30 luku 9 §.)

Törkeäksi kirjanpitorikokseksi luokitellaan kirjanpitorikokset, joissa liiketapahtumien kirjaaminen tai tilinpäätöksen tekeminen on laiminlyöty olennaisilta osin, harhaanjohtavien tai valheellisten tietojen määrä on merkittävä, ne liittyvät suuriin summiin tai kun kirjanpitoa on tuhottu, piilotettu tai vahingoitettu merkittävilta osin. Kirjanpitovelvollisen syyllistyttyä törkeään kirjanpitorikokseen tuomitaan hänet vähintään neljän kuukauden tai enintään neljän vuoden vankeuteen. (Rikoslaki 1889, 30 luku 9a §.)

Jotta henkilöä voidaan syyttää kirjanpitorikoksesta tai törkeästä kirjanpitorikoksesta, on todistettava, että hän on toiminut tahallisesti. Mikäli kirjanpitovelvollinen on syyllistynyt samoihin tekoihin kuin kirjanpitorikoksessa, mutta on syyllistynyt näihin törkeän huolimattomuuden takia eikä ole tehnyt niitä tahallisesti voidaan hänet kuitenkin tuomita tuotamuksellisesta kirjanpitorikoksesta sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankilaan. (Rikoslaki 1889, 30 luku 10 §.)

Suomessa yrityksillä on lain mukaan kirjanpitovelvollisuus, jonka piiriin kuuluvat kaikki, jotka harjoittavat liike- tai ammattitoimintaa. Kirjanpitorikoksesta on mahdollista tuomita kirjanpitorikoksen tehnyt yritys, sen yrityksen edustaja, yrityksessä todellisen määräysvallan omaava henkilö tai se henkilö kenen vastuulle kirjanpito on toimeksiannolla annettu. Jos esimerkiksi osakeyhtiö on syyllistynyt kirjanpitorikokseen, voidaan kirjanpitorikoksesta tuomita hallitus tai toimitusjohtaja, joiden vastuulla on kirjanpidon järjestys ja valvominen. (Talousrikos 2018.)

3.3 Veropetos

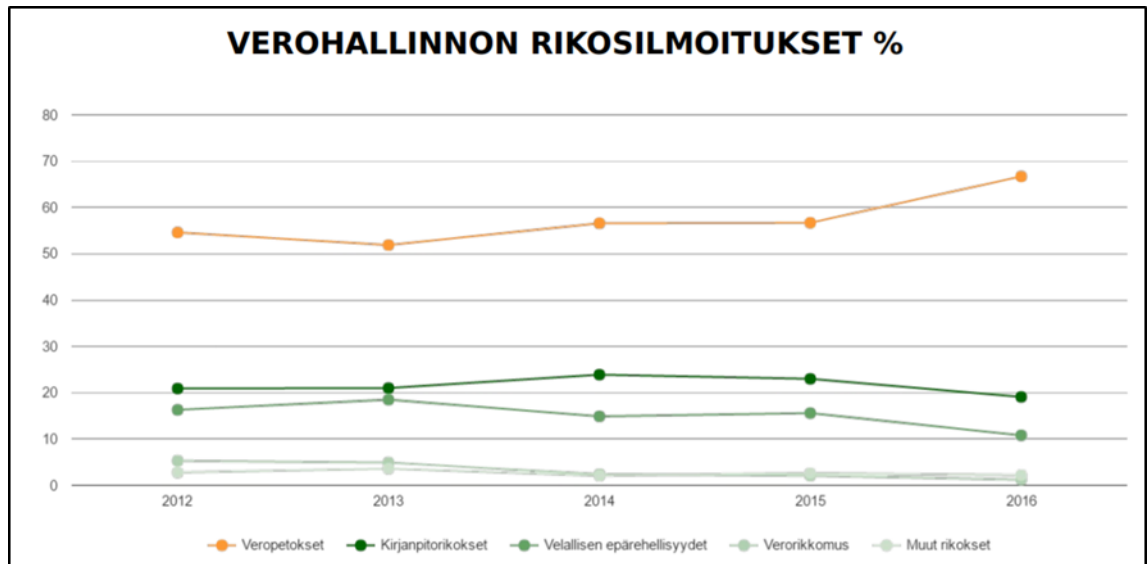
Veropetoksessa yritetään vaikuttaa laittomin keinoin maksettavan veron määrään, ja se on rikoslaisissa säädetty rikosoikeudellisesti rangaistava teko. Veropetoksesta voidaan tuomita se, joka aiheuttaa veron määräämättä jättämisen tai sen määrittelemisen liian matalaksi. Veropetoksena pidetään myös sitä, jos hankitaan veronpalautuksia aiheuttomasti antamalla vääriä tietoja veron määräämiseen vaikuttavista asioista, salaamalla veron määräämiseen vaikuttavan seikan ja veron välttämiseksi laiminlyödään verotusta varten säädettyä velvollisuutta, joka vaikuttaa veron määrittämiseen tai toimitaan muuten petollisesti. (Rikoslaki 1889, 29 luku 1 §.)

Verorikokset on jaoteltu rikoksen vakavuuden perusteella neljään eri rikosnimikkeeseen. Aiemmassa kappaleessa käsitellyn veropetoksen lisäksi näitä rikosnimikkeitä ovat tör-

keä veropetos, lievä veropetos sekä verorikkomus. Teko voidaan luokitella törkeäksi veropetokseksi, jos veropetoksella pyritään merkittävään taloudelliseen hyötyyn tai rikos on toteutettu erityisen suunnitelmallisesti. Törkeään veropetokseen syyllistynyt henkilö voidaan tuomita vankeuteen ainakin neljäksi kuukaudeksi ja korkeintaan neljäksi vuodeksi. Mikäli veropetoksen taloudellinen hyöty ja muut lainrikkomukseen liittyvät asiat ovat kokonaisuutena arvioiden pieniä, voidaan rikokseen syyllistynyt tuomita lievästä veropetoksesta maksamaan sakkorangaistus. (Rikoslaki 1889, 29 luku 2 § - 3 §.)

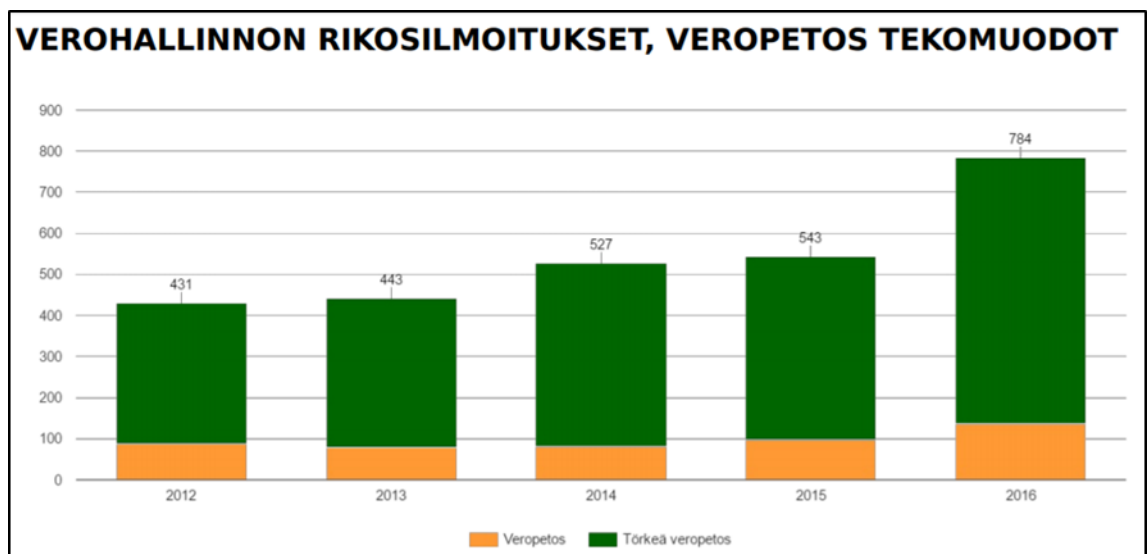
Verorikkomukseen syyllistynyt henkilö on hankkinut itselleen tai muulle henkilölle taloudellista hyötyä jättämällä maksamatta määräaikaan mennessä ennakonpidätyksen, lähdeveron, varainsiirtoveron, liikevaihtoveron tai vastaavan vakuutusmaksuista maksettavan veron, tilittävän arvonlisäveron tai työnantajan sosiaaliturvamaksun. Verorikkomukseen voi syyllistyä vain maksukykyinen verovelvollinen, joten verojen laiminlyömisestä verorikkomukseen ei voida tuomita maksukyvyttömyystilanteessa olevaa henkilöä. Vaikka henkilö syyllistyisi johonkin yllä mainituista verorikkomuksen kriteereistä, ei hän välttämättä ole syyllistynyt verorikkomukseen, jos verojen laiminlyönti on vähäistä ja se korjataan viivyttämättä. Verorikkomuksen seurauksena voidaan syytetty tuomita sakkoon tai korkeintaan kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen. Myös verojen korotuksen voidaan katsoa olevan riittävä rangaistus joissain tapauksissa. (Rikoslaki 1889, 29 luku 4 §.)

Kun tarkastellaan kuviota 1 Verohallinnon tekemistä rikosilmoituksista 2012–2016 välisenä aikana, voidaan todeta, että veropetokset ovat selkeästi eniten ilmoitettu talousrikos. Veropetosten määrä on ollut tasaisessa kasvussa vuodesta 2013 lähtien ja vuonna 2016 ilmoitusten määrä on kasvanut merkittävästi vuoteen 2015 verrattuna. Kuviosta nähdään, että vuonna 2016 veropetosten osuus kaikista rikosnimikkeistä oli 67%. Toiseksi eniten rikosilmoituksia on tehty kirjanpitorikoksista, joiden osuus kokonaismäärästä on 19 %. Verorikkomuksia tehdyistä rikosilmoituksista oli alle 5 %. (Vero 2017.) Verohallinto ei ole ainoa viranomaistaho, jonka selvityksestä selviää veropetosten määrän kasvu. Tulli on tutkinut vuonna 2016 yhteensä 914 veropetosta, kun vertailtava luku vuodelta 2015 on 856. Myös törkeiden veropetosten määrä on ollut kasvamaan päin, kun vuonna 2016 niitä paljastui yhteensä 109 saman luvun ollessa 69 vuonna 2015. (Pietiläinen 2017.)

Kuvio 1. Verohallinnon rikosilmoitukset %, 2012–2016 (Vero 2017).

Kuviossa 2 on eritelty vuosina 2012–2016 Verohallinnon tekemien veropetos -rikosilmoitusten yhteismäärä ja jaoteltu erikseen veropetosten ja törkeiden veropetosten määrää. Kuvio 2:sta voidaan todeta veropetosten kokonaismäärän kasvun lisäksi se, että suurin osa ilmoitetuista veropetoksista ovat olleet törkeitä veropetoksia. Vuosina 2012–2016 törkeiden veropetosten osuus on ollut noin 80 % kaikista tehdyistä veropetosilmoituksista. Tästä voidaan todeta, että Verohallinnossa painopiste on vakavan talousrikollisuuden ehkäisyssä. (Vero 2017.)

Kuvio 2. Verohallinnon rikosilmoitukset, veropetoksen tekemuodot (Vero 2017).

3.4 Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen

Rahanpesulla tarkoitetaan toimintaa, jossa pyritään tietoisesti peittelemään rikoksella hankitun rahan, omaisuuden tai muun saadun hyödyn alkuperää, ja tarkoituksena on saada se näyttämään lailliselta. Rahanpesu on usein kytköksissä järjestäytyneeseen rikollisuuteen, ja sen torjunta on oleellinen osa rikosten ehkäisemistä, koska rikoksista saadulla taloudellisella pääomalla usein rahoitetaan uusia rikoksia. Rahanpesun torjumista ja rikoshyödyn poisottamista pidetään tehokkaimpina tapoina uusien rikoksen estämiselle. (Poliisi 2018.) Terrorismin rahoittamisen estämistä käsitellään luvussa 3.4.3.

3.4.1 Rahanpesuprosessin vaiheet

Rahanpesuprosessi jaetaan kolmeen eri vaiheeseen, joita ovat sijoitusvaihe, harhautusvaihe sekä palautusvaihe. Sijoitusvaiheen tavoitteena on siirtää rikoksesta saatu hyöty talouden laittomalta puolelta lailliselle puolelle. Laittomasti hankittuja varoja pyritään siirtämään rahoitusjärjestelmään esimerkiksi pankkitalletuksella tai siirtämällä varoja maantieteellisesti paikasta toiseen. Rikoshyöty on mahdollista myös sijoittaa suoraan kulutustavaroiden hankintaan, jolloin laittomasti hankitut varat siirtyvät lailliseen kiertoon ja tilalle hankittu omaisuus on rikoksentehtäjän käytössä yksityistaloudessa. Kun rikoshyödyllä hankitaan suoraan kulutustavaraa, rikoksentehtäjällä ei ole tarvetta harhautus- ja palautusvaiheeseen. Sijoitusvaiheessa on suurin riski kiinnijäämiselle, koska tässä vaiheessa rahanpesijä joutuu olemaan tekemisissä laillisen talouden edustajien kanssa, joilla on velvollisuus tunnistaa omat asiakkaansa ja velvollisuus tehdä viranomaisille ilmoitus, mikäli havaitsevat epäilyttävää liiketoimintaa. (Sahavirta 2008, 26–27.)

Rahanpesun toinen vaihe on harhautusvaihe, jonka tarkoituksena on piilottaa lailliseen rahoitusjärjestelmään sijoitettujen laittomasti hankittujen varojen alkuperä sekä määräsvallan omaavan henkilön henkilöllisyys. Kiinnijäämisen riski vähenee, kun varoja kierrätetään usean yrityksen sekä valtion kautta ja siinä samalla vaikeutuu pestävän rahan yhdistäminen esirikokseen. Harhautusvaiheessa siirretään varoja esimerkiksi sellaisten maiden rahoituslaitoksiin, joissa pankkisalaisuutta suojellaan tai asianajajan asiakasvarojen tilille, koska sen tiedot on suojattu laissa luottamuksensuojalla. (Sahavirta 2008, 31–32.)

Laittomasti hankituille varoille luodaan uusi laillinen lähde, kun varoja ei enää pystytä jäljittämään alkuperäiseen lähteeseen. Yrityksen hallinta on tärkeä osa rahanpesua,

koska rikoksella hankitut varat voidaan sekoittaa yhtiön laillisiin varoihin. Palautusvaiheessa varat vaikuttavat olevan laillisesti hankittuja ja esirikoksen tekijän on mahdollista sijoittaa varoja lailliseen talouteen julkisesti. Sijoitusten kautta palautuvat varat näyttävät laillisesti hankitulta vakituiselta toimeentulolta. (Sahavirta 2008, 33.)

3.4.2 Rahanpesuepäilyistä ilmoittaminen

Suomessa tuli voimaan uusi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä ja selvittämistä koskeva sääntely 3.7.2017, joka korvaa vanhan lain sekä valtioneuvoksen asetuksen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä. Laki perustuu EU:n neljänteen rahanpesudirektiivin ja lain tavoitteena on opastaa ilmoitusvelvolliset tunnistamaan ja arvioimaan entistä helpommin toimintaansa liittyviä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskejä. Lakimuutos asettaa uusia velvoitteita finanssialan yrityksiä lisäksi myös muille yrityksille. (Finanssivalvonta 2017.)

Rahanpesussa käytetään tavallisesti yksityisiä elinkeinonharjoittajia ja tämän vuoksi ilmoitusvelvollisiksi toimijoiksi on määrätty sellaista liiketoimintaa harjoittavat tahot, joiden on mahdollista huomata oman toiminnan yhteydessä epäilyttäviä liiketoimia (Poliisi 2018). Tilintarkastajat ovat yksi ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista lain määrittämistä toimijoista. Muita toimijoita ovat esimerkiksi finanssialan yritykset, asianajajat ja kirjanpito- ja tilitoimistot. Ilmoitusvelvollisen on tehtävä säännöllisesti päivitettävä riskiarvio rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien havaitsemiseksi ja arvioimiseksi. (Turun Kaupakamari 2017.)

Uudistetun lain mukana tulevia oleellisia velvollisuuksia ovat asiakkaan tunteminen ja henkilöllisyyden todentaminen, tietojen hankkiminen asiakkaan liiketoiminnan laadusta ja laajuudesta sekä perusteet asiakkaan käyttämälle palvelulle tai tuotteelle. Näitä velvollisuuksia kutsutaan selonottovelvollisuudeksi ja jatkuvaksi seurannaksi. Näiden lisäksi lain määrittämällä toimijoilla on velvollisuus ilmoittaa epäilyttävästä liiketoiminnasta poliisin rahanpesun selvittelykeskukselle. (Poliisi 2018.)

Rahanpesun selvittelykeskuksen vuoden 2017 vuosikertomuksen mukaan selvittelykeskus sai 48 318 ilmoitusta epäilyttävästä liiketoiminnasta ja 27 ilmoitusta liittyen terrorismin rahoittamiseen. Taulukko 2 käsittelee rahanpesuilmoitusten määrää ilmoittajaluokittain vuosina 2016–2017 ja siitä nähdään, että tehtyjen ilmoitusten kokonaismäärä on ollut suuressa, n. 55 % kasvussa verrattuna vuoteen 2016. Reilusti suurin osa kaikista

tehdyistä ilmoituksista tulee rahapeliyhteisöiltä, yleistä maksujen välitystä tarjoavilta yhteisöiltä ja pankeilta. Ilmoitusmäärien suuri kasvu johtuu vuonna 2017 voimaan tulleesta lakimuutoksesta sekä ilmoitusvelvollisten toimijoiden aktiivisuudesta. (Rahanpesun selvittelykeskus 2017.)

Taulukko 2. Ilmoittajaluokat rahanpesuilmoituksissa 2016–2017 (Rahanpesun selvittelykeskus 2017).

Ilmoittajaluokka	2016	2017
Rahapeliyhteisö	12 165	22 506
Yleistä maksujen välitystä tarjoava (sisältää valuutanvaihdon)	15 321	20 309
Pankki	3 258	5 178
Kotimainen viranomainen (muu kuin poliisi)	111	110
Vakuutusyhtiö	32	57
Tavarannmyynti käteisellä > 15 000 euroa *	91	54
Luotto- ja rahoituslaitos (muu kuin pankki)	88	38
Tilintarkastaja	15	16
Kiinteistönvälitysliike	11	10
Asianajaja	7	8
Kotimainen poliisiviranomainen	5	6
Sijoituspalveluyhtiö	3	5
Panttilainauslaitos	0	3
Kirjanpito tehtäviä hoitava	2	2
Muu tietolähde **	85	16
Yhteensä	31 194	48 318

Taulukosta 2 voidaan todeta, että tilintarkastajien tekemä ilmoitusten määrä on todella vähäinen, kun verrataan ilmoitusten kokonaismäärään (Rahanpesun selvittelykeskus 2017). Suuri ero tilintarkastajien ja esimerkiksi rahapeliyhteisöjen ja pankkien määrään johtuu ainakin siitä, että toisin kuin pankkien ja rahapeliyhteisöjen, tilintarkastajien ei ole mahdollista huomata yksityishenkilöiden tekemää rahanpesua, koska tilintarkastajat tarkastavat pelkästään yhteisöjä ja säätiöitä. (Rautio 2011, 34.)

Sellaiset yritykset, jotka eivät ole tilintarkastusvelvollisia voivat teettää tilintarkastuksen vapaaehtoisesti. Esimerkiksi vuonna 2014 vapaaehtoisen tilintarkastuksen oli teettänyt 25,2 % näistä yrityksistä Suomessa, eli tilintarkastajalla ei ole mahdollisuutta tarkistaa melkein 75 % näistä pienimmistä yrityksistä. (Ittonen 2017.) Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 2016 Suomessa oli 318 375 yritystä, joiden henkilöstömäärä on 0–4

kappaletta, kun taas kaikkien Suomen yritysten kokonaismäärä oli 356 790. Prosentuaalisesti 89,2 % Suomen kaikista yrityksistä kuului tähän pienimpään kategoriaan. (Tilastokeskus 2017.) Tilintarkastusvelvollisuudesta vapautettujen yritysten yhtenä raja-arvona on, että keskimääräinen henkilöstön määrä on vuodessa maksimissaan 3, joten tilastokeskuksen luvut eivät suoranaisesti tarkoita, että tilintarkastusvelvollisuudesta vapautettuja yrityksiä olisi näin paljon, mutta tämä antaa kuitenkin osviittaa siitä, että sellaisia yrityksiä on Suomessa runsaasti. (Tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot käsitelty luvussa 2.2.)

Varojen alkuperän selvittämisen vaikeuttamiseksi, harhautusvaiheessa hyödynnetään usein kuoriyrityksiä, joiden kautta laittomia varoja kierrätetään. Näitä kuoriyrityksiä on tarkoituksena pitää sen verran pieninä, ettei yritys olisi tilintarkastusvelvollinen. Kuoriyritysten käyttö vähentää tilintarkastuksen roolin merkitystä rahanpesun ehkäisemisessä. (Rautio 2011, 34.)

3.4.3 Terrorismin rahoittamisen estäminen

Terrorismin rahoittamista on varojen välittäminen tai kerääminen joko suoraan tai välillisesti terrorismin rahoittamiseen tai ymmärtäen sen, että varoilla tullaan rahoittamaan terrorismia (Poliisi 2018). Toisin kuin rahanpesussa, terrorismin rahoittamiseen käytetyt varat voivat tulla myös laillisista lähteistä. Terrorismin rahoittamisen torjumisessa noudatetaan samoja velvoitteita kuin rahanpesun estämisessä. Ilmoitusvelvollisen pitää tarkastella asiakkaidensa puuhia myös terrorismin rahoittamiseen indikoivia liiketoimia silmällä pitäen. Rahanpesulaissa olevien velvoitteiden lisäksi terrorismin torjumiseksi voidaan jäädyttää varoja ja asettaa kansainvälisiä pakotteita. (Aluehallintovirasto 2016.)

Luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön varat ovat mahdollista jäädyttää, mikäli häntä epäillään terrorismin rahoittamisesta. Varojen jäädyttäminen käsittää sellaiset toimenpiteet, joilla estetään kaikki rahojen siirtäminen, liikkuminen, muuntaminen, käsitteleminen sekä käyttäminen, joka saattaisi muuttaa rahojen määrää, sijaintia, hallintaa, omistusta, luonnetta tai käyttötarkoitusta. Varojen jäädyttämissä päätökset Suomessa panee toimeen Keskusrikospoliisi. (Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 2013, 2 § - 4§.) Kansainväliset pakotteet ovat määrättyihin tahoihin kohdistuvia taloudellisia tai muun yhteistyön rajoitteita, joiden päämääränä on vaikuttaa asianomaisen tahon toimintaan tai politiikkaan, jonka on koettu olevan vaaratekijä kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle (Aluehallintovirasto 2016).

Terrorismin rahoittamisen havaitsemiseen liittyy erilaisia haasteita kuin rahanpesun havaitsemisessa. Havaitsemista vaikeuttaa se, että rahoittamiseen käytettävät varat saattavat olla täysin laillisin keinoin hankittua, joten tarkastelun tulee kohdistua rahojen käyttötarkoitukseen eikä alkuperään. Lisäksi virtuaalivaluuttojen käyttö terrorismin rahoittamisessa sekä eri keinot mobiilirahan lähettämiseen suoraan matkapuhelinliittymiin konfliktialueille ovat osaltaan vaikeuttaneet terrorismiin rahoittamiseen tarkoitettujen varojen seuraamista ja havaitsemista. (Rahanpesun selvittelykeskus 2017.)

4 Tilintarkastajan raportointi

Tilintarkastuslaki velvoittaa tilintarkastajaa antamaan kultakin tilikaudelta tilinpäätösmerkinnän ja tilintarkastuskertomuksen. Tilinpäätöspöytäkirja on yksi tilintarkastajan raporteista, mutta se annetaan vain tarvittaessa yhteisön tai säätiön hallitukselle tai vastaavalle hallintoelimelle. Tilintarkastaja voi raportoida havainnoistaan myös suullisesti yhtiökokoukselle tai vapaamuotoisella muistiolla. (Tomperi 2016, 155.)

4.1 Tilinpäätösmerkintä

Suoritettuaan tilintarkastuksen, on tilintarkastajan tehtävä siitä merkintä tilinpäätökseen, jossa viitataan laadittuun tilinpäätöskertomukseen. Tilinpäätösmerkintä yksilöi luotettavalla tavalla tarkastetun tilinpäätöksen, ja kertoo, että tilintarkastus on tehty ja tilintarkastuskertomus on laadittu. Tilinpäätösmerkintä on aina samassa muodossa eikä se sisällä kannanottoja taikka kommentteja. (Korkeamäki 2017, 96.) Kuviossa 3 on esimerkki tilinpäätösmerkinnästä.

Tilinpäätösmerkintä			
Suoritetusta tilintarkastuksesta on tänään annettu kertomus.			
<u>Kotikaupungissa</u>	<u>25</u>	<u>päivänä</u>	<u>huhti</u> kuuta 2017
<i>Matti Mallikas</i>			
Matti Mallikas, HT			

Kuvio 3. Malli tilinpäätösmerkinnästä (Tilintarkastusammattilaiset Oy 2017).

4.2 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuksen lopputuotoksena tilintarkastaja laatii ja allekirjoittaa päivätyn tilintarkastuskertomuksen. Se on julkinen dokumentti, joka liitetään tarkastetun yhtiön tilinpäätökseen. Tilintarkastuskertomuksessa on annettava kannanotto siitä, että antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisen oikean ja riittävän kuvan yhtiön taloudellisesta asemasta ja toiminnan tuloksesta sekä tilinpäätöksen lakisääteisten vaatimusten täyttämistä. Kertomuksessa tulisi ilmetä, onko tilinpäätöksen laatimisessa käytetty FAS-standardeja vai kansainvälisiä IFRS-standardeja. Mikäli yritys on kokonsa puolesta velvoitettu tai vapaaehtoisesti laatinut toimintakertomuksen, tulee tilintarkastuskertomuksesta ilmetä, onko toimintakertomus laadittu säädösten mukaisesti ja ovatko toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot keskenään ristiriidattomia. (Tomperi 2016, 156.)

Kirjanpitolainsäädäntö ja hyvä kirjanpitolapa määrittävät tilinpäätöstietojen oikeellisuuden ja riittävyyden. Tilinpäätöksen tiedot eivät ole riittäviä, mikäli tilinpäätöksestä puuttuu lainsäädännön mukaisia olennaisia tietoja. Kun tilinpäätös on tehty lainsäädännön sekä määräysten velvoittamalla tavalla ja tarvetta huomautusten tai lisätietojen esittämiseen ei ole, tilintarkastaja voi antaa vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen. (Tomperi 2016, 156–157.) Luvuissa 4.2.1–4.2.3 tullaan käsittelemään, mitä tilintarkastuskertomukseen raportoidaan, kun tilintarkastajalla on tilinpäätöksestä huomautettavaa tai se sisältää oleellisia virheitä eikä näin ollen anna oikeaa ja riittävää kuvaa.

4.2.1 Mukautettu tilintarkastuskertomus

Kun tilintarkastuskertomus pitää sisällään vakiomuodosta eroavan tilintarkastuslain edellyttämän lausunnon, kutsutaan sitä mukautetuksi tilintarkastuskertomukseksi. Mukautetut lausunnot on aina perusteltava tilintarkastuskertomuksessa ja perusteluja on mahdollista antaa tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin tilintarkastuspöytäkirjassa. Normaalisti eroava tilintarkastuslain vaatima lausunto on joko ehdollinen tai kieltävä. Mikäli tilintarkastajalla päättää olla antamatta lausuntoa, on tästä myös ilmoitettava tilintarkastuskertomuksessa. (Tomperi 2016, 160.)

<i>Mukauttamiseen johtavan seikan luonne</i>	<i>Olennainen, mutta ei laajalle ulottuva</i>	<i>Olennainen ja laajalle ulottuva</i>
Tilinpäätös on olennaisesti virheellinen	Ehdollinen lausunto	Kielteinen lausunto
Ei voida hankkia tarpeeksi tilintarkastusevidenssiä	Ehdollinen lausunto	Jätetään lausunto antamatta

Kuvio 4. Tilintarkastajan harkintaan perustuva ratkaisu tilinpäätökseen kohdistuvien vaikutusten tai mahdollisten vaikutusten laajuudesta (Tomperi 2016, 160).

Kuviossa 4 on kuvattu tilintarkastajaan harkintaan perustuvaa päätöstä eri tilanteissa. Mikäli mukauttamiseen johtavan seikan luonne on tilintarkastajan harkinnan mukaan olennainen, mutta ei laajakantoinen, laaditaan yleensä ehdollinen lausunto. Ehdollisella lausunnolla tarkoitetaan lausuntoa, joka on muuten vakiomuotoinen paitsi tietyiltä osin. Tilintarkastaja on todennut, että hän ei pysty antamaan vakiomuotoista lausuntoa, mutta tilanne ei kuitenkaan ole niin vakava, ettei hän pystyisi antamaan lausuntoa tai joutuisi antamaan kielteisen lausunnon. (Tomperi 2016, 160.)

Kielteinen lausunto annetaan silloin, kun tilinpäätös on olennaisesti virheellinen ja virheen vaikutukset ovat olennaisia ja laajakantoisia. Tilintarkastaja on todennut, että ehdollinen lausunto ei ilmaisi tarpeeksi tilinpäätöksen harhaanjohtavuutta tai puutteellisuutta. Tilintarkastajan tulee jättää lausunto kokonaan antamatta, kun tilintarkastuksen laajuutta koskevan rajoituksen mahdollinen vaikutus on niin olennainen ja laajakantoinen ettei hän ei ole pystynyt hankkimaan tarpeeksi tilintarkastusevidenssiä tarkastuksen suorittamiseksi. (Tomperi 2016, 160–161.)

Kuviossa 5 olevien malliesimerkkien perusteella voidaan todeta, että kielteinen lausunto sekä lausunto lausunnon antamatta jättämiselle ovat huomattavasti vakavampia lausuntoja, kuin ehdollinen lausunto. Ehdollisessa lausunnossa tilintarkastaja voi todeta, että tietystä seikasta huolimatta tilinpäätös antaa oikeat ja riittävät tiedot yrityksen taloudellisesta asemasta, kun taas kieltävässä todetaan, että tilinpäätös ei anna oikeita ja riittäviä tietoja. Lausunnon antamatta jättämisessä ei kyetä antamaan lausuntoa tilinpäätöksen oikeellisuudesta tilintarkastusevidenssin puutteellisuuden vuoksi. (Tomperi 2016, 161–163.)

Ehdollinen lausunto

Lausuntonani esitän, että ehdollisen lausunnon perusteluissa kuvatus seikan vaikutuksia lu-
kuun ottamatta tilinpäätös antaa Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista kos-
kevien säännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhtiön taloudellisesta asemasta sekä
sen toiminnan tuloksesta.

Kielteinen lausunto

Lausuntonani esitän, että kielteisen lausunnon perusteluissa kuvatus seikan merkittävydestä
johtuen tilinpäätös ei anna Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien
säännösten mukaisesti oikeita ja riittäviä tietoja yhtiön taloudellisesta asemasta sekä sen toi-
minnan tuloksesta”

Lausunnon antamatta jättäminen

Lausunnon antamatta jättämisen perusteluissa kuvattujen seikkojen merkittävydestä johtuen
en ole pystynyt hankkimaan tilintarkastuslausunnon perustaksi tarpeellista määrää tarkoituk-
seen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä. Näin ollen en anna lausuntoa tilinpäätöksestä.

Kuvio 5. Ehdollisen lausunnon, kielteisen lausunnon ja lausunnon antamatta jättämisen -malli-
esimerkit (Tomperi 2016, 161–163).

4.2.2 Huomautus ja lisätiedot

Mukautettu toimintakertomus voi pitää sisällään myös tilintarkastuslaissa määritellyn huomautuksen tai tarvittavat lisätiedot (Tomperi 2016, 161). Tilintarkastuskertomukseen on laadittava tarvittavat lisätiedot seikoista, joihin tilintarkastaja kiinnittää etenkin huomiota tai seikat, joiden perusteella voidaan olennaisesti kyseenalaistaa yhtiön kykyä jatkaa toimintaansa. Mikäli tilintarkastuksen yhteydessä huomataan vastuuvollisen rikkomuksia, tilintarkastajan tulee asiasta raportoida. Tilintarkastaja kirjaa tilintarkastuskertomukseen huomautuksen, kun yhtiön toimitusjohtaja, hallituksen jäsen, tai muu vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta voi seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä kohtaan tai rikkonut yhteisölakia, yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai muita sääntöjä. (Korkeamäki 2017, 99.)

Toimintakertomukseen saatetaan kirjata lisätieto silloin, kun halutaan nostaa esille ja selkeyttää tilinpäätökseen liittyvää seikkaa, joka jo sisältyy tuloslaskelmaan tai taseen liitetietoihin. Lisätietokappale voidaan laatia silloin, kun toimintaan liittyy epävarmuustekijöitä ja sitä käytetään yleensä vain silloin kuin siihen on jokin erityinen syy. (Tomperi 2016, 164–165.)

4.2.3 PIE-yhteisön tilintarkastuskertomuksen lisävaatimukset

PIE-yhteisöllä (Public Interest Entity) tarkoitetaan yleisen edun kannalta merkittävää yhteisöä ja se on määritelty kirjanpitolaissa seuraavasti. Yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö on suomalainen yhteisö, jonka liikkeelle laskema arvopaperi on kaupankäynnin kohteena arvopaperimarkkinalaissa määritellyllä säännellyllä markkinalla. Myös luottolaitokset ja vakuutusyhtiöt ovat yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä. (Kirjanpitolaki 1997, 1 luku 9 §.) Kun kyseessä on tällaisen yleisen edun kannalta merkittävä yhteisön tilintarkastus, on tilintarkastuskertomukseen asetettu lisävaatimuksia.

Vuonna 2017 tehtiin muutoksia PIE-yhteisöjen tilintarkastuskertomuksien vaatimuksiin. Muutoksen perustana on EU-asetus 537/2014, jota sovelletaan 17.6.2016 ja sen jälkeen alkaneiden tilikausien tilintarkastuksessa. Uuden asetuksen myötä PIE-yhteisöjen tilintarkastuskertomuksiin laitettiin lisävaatimukseksi, että pitää olla vahvistus siitä, ettei tilintarkastuslausunto ole ristiriidassa tarkastusvaliokunnalle annettavan lisäraportin kanssa sekä ilmoitus siitä, että asetuksen 5. artiklassa mainittuja kiellettyjä palveluita ei ole tehty ja ilmoitus mahdollisista palveluista, joita tilintarkastaja on toimittanut tarkastettavalle yhteisölle lakisääteisen tarkastuksen lisäksi. PIE-yhteisön tilintarkastuskertomukseen on lisätty vaatimus siitä, että kertomuksesta tulee ilmetä tilintarkastajan valitsija, valinnan ajankohta ja tieto siitä, kuinka kauan tilintarkastustoimeksianto on keskeytyksettä jatkunut. (Laine 2018.)

EU-asetuksen myötä riskit pitää arvioida ja eritellä tarkemmin tilintarkastuskertomukseen. Kertomuksessa tulee olla kuvaus merkittävimmistä arvioiduista olennaisen virheellisuuden riskeistä sisältäen myös arvioidun väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisuuden riskit. Kertomukseen tulee laatia yhteenveto siitä, kuinka tilintarkastaja on toiminut riskien johdosta ja ilmoittaa riskeihin liittyvät keskeiset sekä merkitykselliset havainnot. (Korkeamäki 2017, 105–106.)

4.3 Tilintarkastuspöytäkirja ja tilintarkastusmuistio

Sellaiset huomautettavat seikat, joita ei ole esitetty tilintarkastuskertomuksessa, voidaan esittää hallitukselle, hallintoneuvostolle, toimitusjohtajalle tai muulle vastuuvolliselle tilintarkastuspöytäkirjan kautta. Pöytäkirja annetaan toimielimelle, jonka vastuulla on yrityksen hallinto ja toiminnan asianmukainen järjestäminen. (Tilintarkastuslaki 2015, 3 luku 7§.) Käytännössä tämä toimielin on yleensä yrityksen hallitus ja pöytäkirja käsitellään useimmiten hallituksen kokouksessa (Tomperi 2016, 165).

Tilintarkastuspöytäkirjan tarkoituksena on yhtiön toimielimen informointi salassapitovelvollisuutta kunnioittavalla tavalla. Tilintarkastuspöytäkirja ei ole julkinen asiakirja eikä tilintarkastuskertomuksessa yleensä viitata sen antamiseen, mutta mikäli näin on tehty, on pöytäkirja liitettävä tilintarkastuskertomuksen osaksi. Useimmiten tilintarkastuspöytäkirja annetaan tilinpäätöksen tarkastuksen ja tilintarkastuskertomuksen antamisen kanssa samaan aikaan, mutta se on mahdollista antaa myös tilikauden aikana, mikäli tilintarkastaja havaitsee aiheutta huomautuksen tekemiselle. Tilintarkastuspöytäkirjassa esitettyjä asioita saattavat olla esimerkiksi tositteiden puutteet, palkkakirjanpidon puutteet, myyntisaamisten ja ostovelkojen jatkuva selvitettävyyden puutteet, sisäisen kontrollijärjestelmän puutteet, vaaralliset työyhdistelmät sekä teot ja laiminlyönnit, joista ei ole odotettavissa vahingonkorvausvelvollisuutta. (Tomperi 2016, 165–166.)

Tilintarkastaja antaa usein tilikauden aikana suoritetusta tarkastuksesta vapaamuotoisen tarkastusmuistion, jota kutsutaan myös valvontatarkastuskertomukseksi. Toisin kuin tilintarkastuspöytäkirjasta, tarkastusmuistiosta ei ole tilintarkastuslaissa sen laatimista ohjaavia säännöksiä, vaan se tehdään tilintarkastajan harkinnan mukaisesti. Tilintarkastusmuistiossa voidaan esittää täysin samoja asioita kuin tilintarkastuspöytäkirjassa. Tilanteesta ja asian merkityksestä riippuu, raportoiko tilintarkastaja havaitsemistaan virheistä tai puutteista kertomuksessa, pöytäkirjassa vai vapaamuotoisessa muistiossa. Välillä asioiden käsittelyyn riittää myös keskustelu asiaa hoitavien henkilöiden kanssa. (Tomperi 2016, 166–168.)

4.4 Väärinkäyttöihin liittyvät tilintarkastajan velvollisuudet – ISA 240

Virheellisyydet tilinpäätöksessä johtuvat virheestä tai väärinkäytöksestä. Erottava tekijä näiden kahden välillä on se, että väärinkäytöksestä johtuva virhe on tehty tahallisesti ja virhe on tahattomasti. Tilintarkastajalle merkittäviä väärinkäytöksiä ovat sellaiset, jotka

aiheuttavat olennaisen virheellisuuden tilinpäätökseen. Tilintarkastajan näkökulmasta relevantteina tahallisina virheellisyyksinä pidetään rahojen väärinkäytöstä aiheutuvia virheellisyyksiä ja epärehellisestä taloudellisesta raportoinnista aiheutuvia virheellisyyksiä. (International Federation of Accountants 2014, 312.)

4.4.1 Väärinkäytösten havainnointi

Tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu kohtuullisen varmuuden hankkiminen siitä, että tilinpäätöksessä ei ole olennaista virheellisyyttä, joka on aiheutunut väärinkäytöksestä tai virheestä. Vaikka tilintarkastus olisi asianmukaisesti suunniteltu ja toteutettu ISA-standardieja noudattaen, ei ole mahdollista välttää kokonaan riskiä siitä, että tilinpäätöksen olennaisia virheellisyyksiä on saattanut jäädä huomaamatta. On todennäköisempää, että väärinkäytöksestä johtuva olennainen virheellisyys jää tilintarkastajalta huomaamatta, kuin tahattomasta toiminnasta johtuva. Virheellisuuden havaitsemisen tekee vaikeaksi se, että väärinkäytökseen voi useasti liittyä huolellisesti suunniteltuja ja toteutettuja peittämissjärjestelyjä, kuten esimerkiksi väärennöksiä, väärin tietojen luovuttamista tilintarkastajalle tai liiketapahtumien kirjaamista jättämisistä. (International Federation of Accountants 2014, 312–313.)

Vilpillisen toiminnan havaitsemista vaikeuttaa entisestään se, jos sitä on tehty yhteistyössä usean eri henkilön tai tahon kanssa tai, jos vilpillistä toimintaa harjoittava henkilö on korkeassa asemassa yrityksessä. Toimivassa johdossa olevan henkilön on useasti mahdollista esittää väärää taloudellista tietoa, manipuloida kirjanpitoa tai laiminlyödä kontrollitoimenpiteitä, joiden tavoitteena on torjua vastaavanlaiset väärinkäytökset. Tilintarkastusta suoritettaessa tilintarkastaja on velvollinen ylläpitämään ammatillista skeptisyyttä koko tarkastuksen ajan ja hänen tulee ottaa huomioon mahdollisuus, että johto ei suorita tarvittavia kontroleja väärinkäytösten havaitsemiseksi. Tilintarkastustoimenpiteet, jotka ovat toimivia virheen löytämisessä eivät välttämättä toimi yhtä hyvin väärinkäytösten havaitsemisessa. (International Federation of Accountants 2014, 313.)

4.4.2 Kommunikointi toimivalle johdolle

Ensisijainen vastuu väärinkäytösten torjumisesta ja havaitsemisesta on yhteisön hallintoelimillä ja toimivalla johdolla. Kun tilintarkastaja havaitsee väärinkäytöksen tai on saa-

nut käsiinsä väärinkäytöksen olemassaoloon viittaavaa tietoa, tulee hänen kommunikoida tiedoistaan oikea-aikaisesti toimivalle johdolle asianmukaisella tasolla, jotta ensisijaisen vastuun väärinkäytösten torjumisesta ja havaitsemisesta omaavat henkilöt saavat tarvittavat tiedot velvollisuuksien kannalta merkittävistä asioista. Ilmoitustilanteessa asianmukainen toimivan johdon taso on vähintään yhden tason ylempänä, kuin väärinkäytökseen osallistumisesta epäillyn henkilön taso yhteisössä. (International Federation of Accountants 2014, 321 & 340.)

Tilintarkastaja ei saa ilmoittaa kellekään ulkopuoliselle tai viranomaiselle tarkastettavan asiakkaan toimintaan liittyvistä rikosepäilyistä, ellei rikos ole luonteeltaan sellainen, että laki velvoittaa siitä ilmoittamaan. Epäilyt selvitetään lähes poikkeuksetta tarkastettavan asiakasyrityksen johdon kanssa luottamuksellisesti. Epäily väärinkäytöksestä saattaa osoittautua aiheettomaksi tai ilmoitus johdolle saattaa johtaa korjaustoimenpiteisiin. Päätös siitä, tehdäänkö rikosilmoitus, kuuluu asiakasyritykselle. (Horsmanheimo 2014.)

4.5 Raportointi viranomaisille

Tilintarkastajan havaitessa tai epäillessä vilpillistä toimintaa, on hänen selvitettävä, että onko hän velvollinen raportoimaan kyseisestä epäilystä jollekin yhteisön ulkopuoliselle taholle (International Federation of Accountants 2014, 321). Salassapitovelvollisuus sitoo tilintarkastajaa eikä hänen yleensä ole mahdollista raportoida vilpillisestä toiminnasta esimerkiksi viranomaisille. On kuitenkin olemassa tilanteita, joissa tilintarkastajan on luovutettava salassa pidettävä tietoja viranomaisille tai tuomioistuimelle, kun niitä häneltä vaaditaan. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 339.)

Tilintarkastajan raportointivelvollisuuden laajuutta on pohdittu ja selvitelty useaan otteeseen Suomessa ja erityisesti esillä keskusteluissa on ollut se, että tulisiko raportoinnissa ottaa tarkemmin huomioon julkisoikeudellisten velvoitteiden laiminlyönti aikaisessa vaiheessa. Tällaisia julkisoikeudellisia velvoitteita ovat esimerkiksi verot ja veronluonteiset maksut. Toistaiseksi nämä ehdotukset raportointivelvollisuuden laajentamisesta eivät ole menneet läpi, joten tilintarkastajalla ei ole näiltä osin ole velvollisuutta eikä oikeutta raportoida viranomaisille. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 339.)

EU:n PIE-asetuksessa (537/2014) on säädetty yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön tilintarkastajalle erityinen vastuu raportoida viranomaisille sääntöjenvastaisuuksista. Asetuksen seitsemännessä artiklassa todetaan, että jos tilintarkastaja epäilee tai hänellä

on järkevä syy epäillä sääntöjenvastaisuuksia, on hänen ilmoitettava näistä epäilyistä tarkastuskohteelle sekä pyydettyä heitä tutkimaan asiaa ja panemaan täytäntöön asianmukaiset toimenpiteet, jotta sääntöjenvastaisuuksiin voidaan puuttua ja niitä voidaan ennaltaehkäistä tulevaisuudessa. Mikäli tarkastuskohde ei raportoinnista huolimatta lähde tutkimaan asiaa, on tilintarkastajan tiedotettava asiasta tällaisten sääntöjenvastaisuuksien tutkinnasta vastaaville viranomaisille. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 339.)

4.5.1 Passiivinen tiedonantovelvollisuus

Tilintarkastajan tiedonantovelvollisuus viranomaiselle on joko passiivista tai aktiivista. Useimmissa tapauksissa tilintarkastajan velvollisuus luovuttaa salassa pidettäviä tietoja viranomaiselle on passiivista. Passiivisessa tilanteessa viranomaisen ottaa yhteyttä tilintarkastajaan ja esittää yksilöidyn tietopyynnön. Viranomaisen lain nojalla esittämä määräys tiedon antamiseen on laillinen poikkeus salassapitovelvoitteeseen. Kun tilintarkastajalta vaaditaan salassa pidettäviä tietoja, on hänen varmistuttava siitä, että viranomaisen oikeus tietojen saamiseen perustuu lainsäätöön. Tilintarkastaja voi tarvittaessa kysyä viranomaiselta, että mihin säädökseen velvollisuus tiedon antamisesta perustuu. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 355.)

Monilla viranomaisilla on laissa esitettyjen erityissäännösten perusteella oikeus saada tilintarkastajalta tietoja, vaikka tilintarkastajalla on salassapitovelvollisuus. Esimerkiksi tuomioistuimen on mahdollista pyytää tilintarkastajalta salassa pidettäviä tietoja tuomioistuimeen liittyvien säännösten nojalla. Tilintarkastajan kuuleminen todistajana oikeudessa on tyypillinen esimerkki tilanteesta, jossa tilintarkastajan on luovutettava muuten salassa pidettäviä tietoja lain säännösten perusteella. Tuomioistuin voi käsitellä ja säilyttää tilintarkastajalta saadut tiedot salaisina koko tuomioistuinprosessin ajan ja myös sen jälkeen. Pääsääntönä on, että viranomaisia sitoo salassapitovelvollisuus ja poikkeuksista on myös säädetty laissa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 354–355.)

4.5.2 Aktiivinen tiedonantovelvollisuus

Tietyissä erityistilanteissa tilintarkastustehtävään valitulla tilintarkastajalla on aktiivinen tiedonantovelvollisuus viranomaisille. Aktiivisella tiedonantovelvollisuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastajan tulee tietyissä tilanteissa oma-aloitteisesti toimittaa tietoa viran-

omaiselle ilman erillistä pyyntöä. Suomen laissa on kaksi kohtaa, joista edellytetään tilintarkastajalta oma-aloitteista ilmoittamista viranomaisille. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 355.)

Ensimmäinen näistä on laissa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä, jossa säädetään tilintarkastajan oma-aloitteisesta rahanpesua koskevasta ilmoitusvelvollisuudesta viranomaiselle (Horsmanheimo & Steiner 2017, 355). Laissa todetaan, että ilmoitusvelvollisen on selonottovelvollisuuden suoritettuaan välittömästi ilmoitettava rahanpesun selvittelykeskukselle epäilyttävästä liiketoimesta tai terrorismin rahoittamisen epäilystä. Selonottovelvollisuudesta todetaan, että tiedonantovelvollisen on kiinnitettävä erityishuomiota tavanomaisesta suuruudeltaan, rakenteeltaan tai sijainniltaan poikkeaviin liiketoimiin. Samalla tavalla on toimittava myös, mikäli liiketoimet eivät sovi yhteen asiakkaasta saatujen kokemusten ja tietojen kanssa tai liiketoimilla ei ole ilmeistä taloudellista tarkoitusta. Varojen alkuperä on tarvittaessa myös selvitettävä. (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 2017, 3 luku 4 § & 4 luku 1 §.)

Mikäli yksittäinen maksu tai usea erillinen maksu, jotka ovat toisiinsa kytköksissä, ylittävät ilmoitusvelvollisen itse asettaman kynnyksarvon, voi ilmoitusvelvollinen tehdä tästä epäilyttävää liiketoimea koskevan ilmoituksen. Tilintarkastajalla ei ole erikseen määritettyä raja-arvoa, jonka jälkeen hänen olisi automaattisesti ilmoitettava rahanpesun selvittelykeskukselle. Toisin kuin esimerkiksi maksulaitoslain 1 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitettu rahanvälityspalvelu on velvollinen tekemään ilmoituksen, kun yksittäisen tai usean toisiinsa kytköksissä olevan maksun arvo ylittää tuhat euroa. (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 2017, 4 luku 1 §.)

Toinen lainkohta, jossa tilintarkastajalta edellytetään oma-aloitteista ilmoitusvelvollisuutta, on laissa Finanssivalvonnasta. Tässä laissa todetaan, että tilintarkastajan on välittömästi ilmoitettava Finanssivalvonnalle valvottavaa koskevasta asiasta tai päätöksestä, jonka hän on saanut tietoonsa toimeksiantoa toteuttaessaan ja jonka voidaan katsoa olennaisesti rikkovan valvottavan toimilupaedellytyksiä tai toiminnan harjoittamista koskevia säännöksiä tai vaarantavan valvottavan toiminnan jatkumisen tai johtavan tilintarkastuskertomuksessa muun kuin vakiomuotoisen lausunnon esittämiseen. Tämä koskee myös valvottavien kanssa samaan ryhmittymään tai konserniin kuuluvia yrityksiä.

(Laki Finanssivalvonnasta 2008, 31 §.) Finanssivalvonnan valvottaviin kuuluvat esimerkiksi pankit, vakuutus- ja eläkeyhtiöt sekä muut vakuutuslalla toimivat rahastoyhtiöt, sijoituspalveluyritykset ja pörssi (Finanssivalvonta 2018).

Tilintarkastajan ilmoittamisen kynnyistä madaltaa se, että laki suojaa huolellisesti ja vilpittömässä mielessä toiminutta tilintarkastajaa ja tilintarkastusyhteisöä aiemmin mainituissa tilanteissa siten, ettei hän tai tilintarkastusyhteisö joudu vastuuseen ilmoituksesta mahdollisesti aiheutuneista taloudellisista tappioista oikeushenkilölle. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 356). Toisaalta tilintarkastajan laiminlyödessä ilmoitusvelvollisuuttaan voidaan hänet määrätä maksamaan rikemaksu tai seuraamusmaksu tai hänelle voidaan antaa julkinen varoitus (Turun Kauppakamari 2017).

5 Päätäntö

Opinnäytetyön johdannossa listattiin opinnäytetyön kannalta keskeisimmät kysymykset, joihin pyrittiin etsimään vastaukset. Opinnäytetyön tärkeimpänä tehtävänä on antaa vastaus siihen, millainen on tilintarkastajan rooli talousrikosten torjuna. Tähän kysymykseen lähdettiin hakemaan vastausta sitä kautta, että ensin selvitettiin tilintarkastuksen ennaltaehkäisevä rooli ja se, miten tilintarkastaja voi vaikuttaa havaittuaan talousrikoksen. Tämän jälkeen voidaan koota vastaus opinnäytetyön pääkysymykseen.

5.1 Tilintarkastuksen ennaltaehkäisevä rooli

Tilintarkastusvelvollisuudella on suuri merkitys väärinkäytösten ennaltaehkäisyssä. Kun riippumaton ammattilainen tarkastaa yhteisön tai säätiön taloudellisia tietoja säännöllisin väliajoin, on epäeettisen toiminnan, väärinkäytösten sekä tahallisten virheiden todennäköisyys pienempi ja niiden esiin tulemisen todennäköisyys on suurempi. Laaja tilintarkastusvelvollisuus edistää avoimuutta ja keskinäistä luottamusta yhteiskunnassa, ja tilintarkastusvelvollisuuden olemassaolo ohjaa toimimaan lakien ja säännösten mukaisesti ja tukee siten tervettä kilpailua. Tilintarkastuksella on kansantaloudellista arvoa myös esimerkiksi veropohjan oikeellisuuden varmistajana ja torjuttaessa harmaata taloutta.

Kun puhutaan tilintarkastuksen suorittavasta tilintarkastajasta, on ehdottoman tärkeää, että tilintarkastaja on riippumaton tarkastettavasta kohteesta koko tarkastettavana olevan tilinpäätöksen kattaman ajan. Tilintarkastajan on kyettävä suorittamaan tarkastus puolueettomasti ja objektiivisesti. Tapauksessa jossa tilintarkastaja ei ole riippumaton tarkastettavasta yhteisöstä, mutta kuitenkin suorittaa yritykselle tarkastusta lainvastaisuudesta huolimatta, todennäköisyydet väärinkäytöksille kasvavat huomattavasti.

Tutustuttuani kattavasti opinnäytetyön aiheeseen tulin siihen johtopäätökseen, että yllä mainittu tilintarkastusvelvollisuus on suurin yksittäinen tekijä, joka vaikuttaa ennaltaehkäisevästi talousrikosten tekemiseen. Tätä johtopäätöstä tukee se fakta, että harmaan talouden suurin suhteellinen osuus on pienissä yrityksissä, eli niissä yrityksissä, jotka eivät ole tilintarkastusvelvollisia. Tilintarkastusvelvollisuuden kautta tuleva kiinnijäämisen riski saa ihmiset miettimään, että onko sellaista riskiä kannattavaa ottaa. Mikäli yrityksillä Suomessa ei olisi tilintarkastusvelvollisuutta, olisi houkutus esimerkiksi kirjanpitorikoksen tai verorikoksen tekemiselle suurempi. Houkutus talousrikoksen tekemiselle kasvaisi myös siinä tapauksessa, jos olisi mahdollista, että tilintarkastajan ei tarvitsisi olla yritykseen nähden riippumaton vaan tarkastajana voisi toimia esimerkiksi yrityksen johdon lähisukulainen taikka henkilö, jolla on omistusosuus yrityksestä.

5.2 Tehtyjen talousrikosten torjunta

Seuraavissa luvuissa käsitellään tilintarkastajan mahdollisuutta torjua jo tehtyjä talousrikoksia. Ensimmäiseksi luvussa 5.2.1 käsitellään taustatekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan mahdollisuuksiin havaita talousrikoksia. Luvussa 5.2.2. käydään läpi mahdollisuuksia torjua harmaata taloutta, verorikoksia sekä kirjanpitorikoksia ja luvussa 5.2.3 tarkastellaan erikseen mahdollisuuksia torjua rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Lukuihin sisältyvät myös vastaukset kysymyksiin: miten tilintarkastajan tulisi toimia havaitessaan vilpillistä toimintaa ja mitkä ovat tilintarkastuksen raportoinnin keinot?

5.2.1 Havaitsemiseen vaikuttavat taustatekijät

Ennen kuin voidaan sen tarkemmin syventyä tilintarkastajan rooliin talousrikosten havaitsemisessa ja torjumisessa, on mietittävä, että mitkä taustatekijät vaikuttavat tilintarkastajan mahdollisuuksiin ylipäättänsä huomata näitä väärinkäytöksiä. Tilintarkastustyön

lopputuotosta eli tilintarkastuskertomusta käyttävät yhteiskunnan kannalta tärkeät toimijat, kuten esimerkiksi verottaja ja rahoituslaitokset. Yhteiskunnallisen tärkeyden takia on erittäin oleellista, että tilintarkastajat huolehtivat työnsä laadusta. Tilintarkastuksen laatu on ensiarvoisessa asemassa myös silloin, kun tarkastellaan tilintarkastajan mahdollisuuksia havaita väärinkäytöksiä.

Tilintarkastusalan laatua pyritään pitämään korkealla tasolla ammattitaidon jatkuvalla ylläpitämisellä ja kehittämisellä. Monista muista aloista poiketen, tilintarkastusosalalla on korkeakoulun jälkeen suoritettava myös erikseen tilintarkastusalan tutkinto, mikäli haluaa tilintarkastajana toimia. Ammattitaidon ylläpitämisen ja kehittämisen lisäksi tilintarkastuksen laatua pyritään ylläpitämään säännöllisillä laaduntarkastuksilla. Ammattitaitovaatimuksia ja laaduntarkastusta on käyty opinnäytetyössä tarkemmin läpi luvussa 2.3.2.

Tilintarkastajan mahdollisuutta ja kykyä havaita väärinkäytöksiä sekä virheitä parantaa oikeanlainen asennoituminen, tarkemmin täsmennettynä ammatillinen skeptisyys. Ammatillinen skeptisyys tarkoittaa sitä, että tilintarkastaja arvioi aineistoa kriittisesti sekä on valmis kyseenalaistamaan ja olemaan tarkkaavainen niitä seikkoja kohtaan, jotka saattavat viitata virheeseen taikka väärinkäytökseen. Riippumatta siitä millainen aiempi kokemus tarkastajalla on tarkastettavasta kohteesta, on ammatillinen skeptisyys säilytettävä kaikissa tapauksissa.

5.2.2 Harmaan talouden, verorikosten ja kirjanpitorikosten torjunta

Kun ruvetaan pohtimaan tilintarkastajan yhteiskunnallista roolia talousrikosten torjuna, voidaan näin alkuun todeta, että sitä roolia heikentää selkeästi se, että tilintarkastaja ei tarkasta yksityishenkilöitä tai niitä pienimpiä yrityksiä Suomessa, jotka eivät ole teettäneet vapaaehtoista tarkastusta. Se, että pienimmissä yrityksissä ei ole tilintarkastusvelvollisuutta on osaltaan johtanut siihen, että niissä yrityksissä on suhteellisesti suurin harmaan talouden osuus. Tilintarkastajan rooli talousrikosten torjunnassa nousisi oletettavasti merkittävämmäksi sekä ennaltaehkäisevänä, että havaitsevana tekijänä mikäli tilintarkastusvelvollisuutta tiukennettaisiin. Alla olevissa kappaleissa esitetään johtopäätöksiä tilintarkastajan mahdollisuuksista torjua jo tehtyjä kirjanpito-, verorikoksia sekä harmaata taloutta.

Tilintarkastajat ovat siinä mielessä erityislaatuissa asemassa, että he ovat verottajan ohella ainoa taho, joka pääsee ulkopuolisena tutkiskelemaan yhtiöiden kirjanpitoa. Tilintarkastajalla on näin ollen hyvät mahdollisuudet havaita, mikäli esimerkiksi yrityksen kirjanpidossa on jotain epäilyttävää. Vaikka tilintarkastaja epäilisi esimerkiksi kirjanpito- tai verorikoksen tapahtuneen, ei hänen ole mahdollista siitä ilmoittaa viranomaisille. Salassapitovelvollisuuden sitoessa tilintarkastajaa, hänen on mahdollista ilmoittaa havaituista väärinkäytöksistä vain yrityksen johdolle ja näin ollen salassapitovelvollisuus vähentää tilintarkastajan mahdollisuuksia torjua talousrikoksia. Esimerkkinä voidaan käyttää sellaisesta tilannesta, jossa yrityksen johto on ohittanut kontrollit ja ollut osallisena tai tietoinen esimerkiksi verotettavan tulon määrän vääristelystä. Siitä ei ole oletettavasti hyötyä, että tilintarkastaja informoi näitä samoja henkilöitä tekemistään havainnoista.

Ensisijainen vastuu vilpillisen toiminnan havaitsemisesta ja torjunnasta ei ole tilintarkastajalla vaan yhteisön hallintoelimillä ja johdolla. Yhteisöissä on useasti puutteita esimerkiksi pääkirjanpitoventien, maksuliikenteen ja muistiotositteiden kontrolleissa ja näihin tilintarkastajan tulisikin kiinnittää erityistä huomiota tarkastusta tehtäessä. Havaituista kontrollipuutteista onkin tärkeää aina kommunikoida yrityksen johdolle.

Vaikka tilintarkastajan tärkein tavoite ei ole vilpillisen toiminnan havainnointi ja torjuminen, on tehdyillä tilintarkastustoimenpiteillä välillisesti estävä vaikutus. Ensimmäinen esimerkki tällaisesta välillisestä estävästä vaikutuksesta voisi olla tilanne, jossa tilintarkastaja ilmoittaa havainneensa kontrollipuutteen tai kontrollin ohituksen, jonka jälkeen yrityksen johto puuttuu tilanteeseen ja korjaa kontrollipuutteen, jolloin uuden kontrollinohituksen mahdollisuus on epätodennäköisempää. Toinen esimerkki olisi se, että tilintarkastaja huomaa kirjanpitäjän väärentäneen tositteita ja ilmoittaa tästä johdolle. Kun havainto talousrikoksen epäilystä on ilmoitettu eteenpäin, kuuluu päätös rikosilmoituksen tekemisestä yrityksen johdolle.

Harmaa talous on taloudellista toimintaa, jota tehdään viranomaisilta kokonaan salattuna tai toiminnan tulo piilotetaan verojen ja maksujen välttämiseksi. Tilintarkastajalla ei ole käytännössä minkäänlaista mahdollisuutta estää sellaista toimintaa, jossa tuotot tehdään ja pidetään kokonaan kansantalouden ulkopuolella. Kirjanpito- ja verorikosten torjuna rooli on kuitenkin suurempi, koska näitä tilintarkastajan on mahdollista havaita yritysten kirjanpidosta ja kommunikoida yhteisön johdolle, joka tekee ratkaisut tarvittavista toimenpiteistä. Mikäli useaan otteeseen keskustelun aiheena olleiden julkisoikeu-

dellisten velvoitteiden, kuten verojen laiminlyönnin raportointivelvollisuus laajenisi, paransi tilintarkastajan mahdollisuudet ehkäistä verorikoksia huomattavasti. Tilintarkastajan raportoinnin keinoina ovat tilintarkastuspöytäkirja, tilintarkastusmuistio tai suullinen kommunikointi yrityksen johdolle, koska tilintarkastajan on kunnioitettava salassapitovelvollisuutta.

5.2.3 Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjunta

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjunta eroaa edellisessä luvussa käsiteltyjen kirjanpitorikosten ja verorikosten torjuntaan verrattuna. Tyypillisesti siis salassapitovelvollisuus estää tilintarkastajaa ilmoittamasta viranomaisille havaitsemastaan talousrikoksen epäilystä. Salassapitovelvollisuus ei kuitenkaan sido, kun kyseessä on rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen epäily vaan tilintarkastajalla on oma-aloitteinen ilmoitusvelvollisuus viranomaiselle. Tilintarkastajan on selonottovelvollisuuden toteututtuaan ilmoitettava heti rahanpesun selvittelykeskukselle epäilyttävästä liiketoiminnasta tai terrorismin rahoittamisen epäilystä.

Tilintarkastajan ja muiden ilmoitusvelvollisten mahdollisuus havaita rahanpesua on kaikista suurin rahanpesuprosessin sijoitusvaiheessa, jolloin sijoitetaan laittomasti hankittu rikoshyöty lailliseen talousjärjestelmään. Harhautusvaiheen ja palautusvaiheen aikana on vaikea tunnistaa varojen alkuperää ja varat saattavat vaikuttaa jo täysin laillisesti hankituilta. Tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuuden takia tilintarkastajan rooli rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä on välittömämpi verrattuna muihin talousrikoksiin. Vuonna 2017 tilintarkastajien tekemien rahanpesuepäilyjen määrä (16 kpl) on todella marginaalinen, kun verrataan esimerkiksi pankkien tekemiin ilmoituksiin, joita on yli 5000 kappaletta. Joten voidaan todeta, että yhteiskunnallisella tasolla tilintarkastajan rooli jo tehtyjen rahanpesujen torjumisessa ei ainakaan vielä ole kovinkaan merkittävä.

5.3 Työn arviointi ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Minulle oli alusta alkaen selvää, että opinnäytetyöni aihe tulee liittymään tilintarkastusalaan ja käytin aiheen valitsemiseen suhteellisen paljon aikaa, koska oman mielenkiinnon lisäksi minulle oli tärkeää, että myös muutkin kuin tilintarkastusalasta kiinnostuneet voisivat pitää työtäni kiinnostavana. Mielestäni aiheen valinta oli tässä mielessä onnistunut ja olenkin saanut hyvää palautetta siitä.

Opinnäytetyön alkuvaiheessa hieman mietitytti, onko aiheeseen liittyvää materiaalia saatavilla tarpeeksi, jotta saan vastattua asettamiini tutkimuskysymyksiin kattavasti ja asiantuntevasti. Huomasin kuitenkin työn edetessä, että tulen saamaan käyttämäni lähteistä tarpeeksi tietoa tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Opinnäytetyössä käytetyt lähteet ovat suurimmaksi osaksi erittäin luotettavia, ja tärkeimmät käyttämäni lähteet olivat eri lakien säännökset ja asetukset, aiheeseen liittyvä kirjallisuus, kansainväliset tilintarkastusalan standardit, Verohallinnon teettämät tutkimukset, Finanssivalvonnan sivut, Patentti- ja rekisterihallinnon sivut, Rahanpesun selvittelykeskuksen julkaisut ja useat tilisanomien artikkelit sekä Suomen Tilintarkastajat Ry:n sivut. Huomasin, että useissa lähteissä esitettiin samoja faktoja, ja tämä lisää lähteiden luotettavuutta.

Haasteena opinnäytetyössä oli mielestäni se, että koska tilintarkastusalalla on salassapitovelvollisuus, on ihan mahdotonta löytää minkäänlaisia tilastoja siitä esimerkiksi, että kuinka usein tilintarkastaja joutuu kommunikoimaan yrityksen johdolle väärinkäytöksen epäilyistä. Myöskään siitä ei jää mitään tietoa, kun tilintarkastaja on toiminut ilmoitusvelvollisuutensa mukaisesti ja ilmoittanut esimerkiksi rahanpesusta viranomaiselle, mikä johti siihen, että en pystynyt käyttämään mitään tiettyä oikeustapausta esimerkkinä opinnäytetyössä.

Opinnäytetyön lopputuloksen ja valitsemani näkökulman kannalta oli erittäin tärkeää valita tutkimuskysymykset huolellisesti. Valitsemani kaksi alakysymystä, ”Millainen tilintarkastuksen rooli on talousrikosten ennaltaehkäisyn kannalta?” ja ”Miten tilintarkastaja voi vaikuttaa jo tehtyyn talousrikokseen?”, saivat minut pohtimaan tilintarkastuksen roolia kahdesta eri näkökulmasta, ja vastaamalla näihin kahteen kysymykseen tuli samalla vastattua kattavasti opinnäytetyön pääkysymykseen. Mielestäni opinnäytetyön prosessi oli toimiva ja keräämällä tarpeeksi teoretietoa aiheesta ja sen jälkeen soveltamalla oppimaani tietoa, sain vastattua asettamiini tutkimuskysymyksiini onnistuneesti.

Minulla ei ollut juurikaan tietoa aiheesta ennen opinnäytetyön aloittamista, ja kuvittelin, että tilintarkastajalla olisi ollut suurempi rooli jo tehtyjen talousrikosten torjunnassa. En tiennyt, että salassapitovelvollisuus sitoo tilintarkastajaa siten, että hän ei pysty ilmoittamaan havaitsemastaan rikoksesta viranomaiselle. Myös tilintarkastajan tekemien rahanpesu -ilmoitusten määrä oli huomattavasti alhaisempi kuin odotin sen olevan. Tilintarkastuksen rooli ennaltaehkäisevänä tekijänä oli yhtä merkittävä kuin ajattelin sen olevan.

Mielestäni mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe voisi liittyä tilintarkastusvelvollisuuden rajojen muuttamiseen ja siihen, mitä hyötyjä ja haittoja rajojen muuttamisesta olisi. Aihe on erittäin ajankohtainen, koska työ- ja elinkeinoministeriön työryhmä esitti mietinnössään tammikuussa 2018 tilintarkastusvelvollisuuden rajaamista siten, että mikroyritykset rajattaisiin tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle. (Valtioneuvosto 2018.) Tilintarkastusvelvollisuuden rajoja voitaisiin vertailla muiden Euroopan maiden rajoihin ja tutkia, millaisia vaikutuksia korkeammilla raja-arvoilla on tutkittavissa maissa. Suomessa on Maltaan jälkeen tiukimmat tilintarkastusvelvollisuuden rajat Euroopassa, kun taas esimerkiksi Saksassa ja Alankomaissa käytetään EU-direktiivin mahdollistamia rajoja, jotka ovat huomattavasti korkeammat kuin Suomessa käytetyt rajat (Reinikainen 2018). Yhtenä vertailukohteena voitaisiin käyttää Ruotsia, koska Ruotsissa toteutettiin vastaavanlainen tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nosto vuonna 2010 (Alakare & Kettunen 2018).

Lähteet

- Alakare, Sanna & Kettunen, Petri 2018. Mieliä: Hallinnolliset säästöt eivät korvaa tilintarkastuksesta luopumisen haittoja. Kauppalehti 23.1.2018. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/mieliä-hallinnolliset-saastot-eivat-korvaa-tilintarkastuksesta-luopumisen-haittoja/XYwQjLnk>. Luettu 3.9.2018.
- Alakare, Sanna & Soro, Antti 2018. Tilintarkastusvelvollisuuteen esitetään muutoksia. Tilisanomat 22.3.2018. <https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/tilintarkastusvelvollisuuteen-esitetaan-muutoksia>. Luettu 21.4.2018.
- Alho, Niklas 2016. Talousrikokset ja tilintarkastajan ilmoitusvelvollisuus. Kandidatintutkielma. Laskentatoimi. Oulun yliopiston kauppakorkeakoulu. <http://jultika oulu.fi/files/nbnfioulu-201605101673.pdf>. Luettu 13.7.2018.
- Aluehallintovirasto 2016. Terrorismin rahoittamisen estäminen. <https://www.avi.fi/web/avi/terrorismin-rahoittamisen-estaminen>. Luettu 25.6.2018.
- Alvesalo-Kuusi, Anne 2012. Talousrikollisuus ja sen kontrolli Suomessa. Painosalama, Turku.
- Finanssivalvonta 2017. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. Päivitetty 7.9.2017. http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Rahanpesun_estaminen/Pages/Default.aspx. Luettu 6.6.2018.
- Finanssivalvonta 2018. Tietoa Finanssivalvonnasta. Päivitetty 3.4.2018. <http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Fiva/Pages/Default.aspx>. Luettu 9.7.2018.
- Hakamo, Terhi & Jauhiainen, Kirsi & Alvesalo, Anne & Virta, Erja 2009. Talousrikokset rikosprosessissa. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere.
- Hirvonen, Markku & Lith, Pekka & Walden Risto, 2010. Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2010. https://www.eduskunta.fi/fi/tietoeduskunnasta/julkaisut/documents/trvj_1+2010.pdf. Luettu 21.4.2018.
- Horsmanheimo, Pasi 2014. Tilitoimiston vastuu rikosepäilyistä ilmoittamisessa. Tilisanomat 1/2014. <https://tilisanomat.fi/henkilostohallinto/tilitoimiston-vastuu-rikosepailysta-ilmoittamisessa>. Luettu 31.5.2018.
- Horsmanheimo, Pasi & Steiner, Maj-Lis 2017. Tilintarkastus, Asiakkaan opas. 5. uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki.
- International Federation of Accountants 2014. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit. Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille ja kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet. <http://kirjasto.luc.fi/loader.aspx?id=987d3809-8a24-48f3-953f-fc0b3fc8be06>. Luettu 30.6.2018.
- Ittonen, Kim 2017. Vapaaehtoinen tilintarkastus Suomessa. Suomen tilintarkastajat Ry 6.11.2017. <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/tilintarkastuksen-asiantuntijoille/vapaaehtoinen-tilintarkastus-suomessa>. Luettu 8.9.2018.

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971336>. Luettu 30.6.2018.

Koponen, Taneli 2017. Aamulehti selvitti: Talousrikostorjunnan tulos romahti viime vuonna, poliisi epäonnistui rikoshyödyn jäljittämisessä. Aamulehti 27.10.2017. <https://www.aamulehti.fi/uutiset/aamulehti-selvitti-talousrikostorjunnan-tulos-romahti-viime-vuonna-poliisi-epaonnistui-rikoshyodyin-jaljittamisessa-200407998/>. Luettu 10.7.2018.

Korkeamäki, Ari-Matti 2017. Tilintarkastuksen perusteet. Sanoma Pro, Helsinki.

Kääriäinen, Juha & Muttilainen, Vesa & Vuorensyrjä, Matti 2010. Näkökulmia rikollisuuden kustannusten arviointiin. Haaste 1/2010. Lehtiarkisto. <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12010/nakokulmiarikollisuudenkustannustenarviointiin.html>. Luettu 10.7.2018.

Lahti, Raimo & Koponen, Pekka 2007. Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. 2. tarkistettu painos. Suomen Lakimiesyhdistys, Vaajakoski.

Laine, Riitta 2018. Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastuskertomukset muuttuivat 2017. Talouden ammattilaisille. Suomen tilintarkastajat Ry. <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/talouden-ammattilaisille/yleisen-edun-kannalta-merkittavien-yhteisojen-tilintarkastuskertomukset-muuttuivat-2017>. Luettu 30.6.2018.

Laki Finanssivalvonnasta. 19.12.2008/878. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080878#L3P31>. Luettu 9.7.2018.

Laki Harmaan talouden selvitysyksiköstä. 21.12.2010/1207. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101207>. Luettu 23.4.2018.

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä. 444/2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170444#Pidp445989808>. Luettu 2.7.2018.

Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi. 325/2013. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130325>. Luettu 25.6.2018.

Pasala, Markus 2010. Tilintarkastaja ja talousrikokset. Opinnäytetyö. Liiketalouden koulutusohjelma. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/14741/Pasala_Markus.pdf;jsessionid=FF4308F9AF59495796B40B727207881C?sequence=1. Luettu 13.7.2018.

Patentti- ja rekisterihallitus 2018. Tilintarkastusvalvonta. Laaduntarkastukset. Päivitetty 14.3.2018. <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu.html>. Luettu 21.4.2018.

Patentti- ja rekisterihallitus 2018. Vaatimukset tilintarkastajan hyväksymisen edellytysten säilyttämiseksi sekä ammattitaidon ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. Päivitetty 15.8.2018. https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastajille/ohjeet/voimassa_alkaen_1.7.2017_vaatimukset_tilintarkastajan_hyvaksymisen_edellytysten_sailyttamiseksi_ja_ammattitaidon_yllapitamiseksi_ja_kehittamiseksi.html. Luettu 29.8.2018.

Pietiläinen, Jari 2017. Veropetosten määrä suurin viiteen vuoteen – Nykyinen tahti: kolme huijausta joka arkipäivä. Vantaan Sanomat 17.3.2017. <https://www.vantaansanomat.fi/artikkeli/498033-veropetosten-maara-suurin-viiteen-vuoteen-nykyinen-tahti-kolme-huijausta-joka>. Luettu 31.5.2018.

Poliisi 2018. Rikokset. Rahanpesun selvittelykeskus. Rahanpesun torjunta. <https://www.poliisi.fi/rahanpesu>. Luettu 7.6.2018.

Rahanpesun selvittelykeskus 2017. Rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus 2017. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polii-siwwwstructure/69070_Rahanpesun_selvittelykeskuksen_vuosikertomus_2017.pdf. Luettu 6.6.2018.

Rautio, Enni 2011. Rahanpesurikokset ja tilintarkastajan rooli. Kandidaatintutkielma. Kauppatieteiden osasto. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/70724/nbnfi-fe201108041984.pdf?sequence=3>. Luettu 7.6.2018.

Rikoslaki 19.12.1889/39. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Luettu 22.4.2018.

Ruuska, Risto 2017. Tilintarkastajiin kohdistuva laaduntarkastus. Tilisanomat 23.8.2017. <https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/tilintarkastajiin-kohdistuva-laaduntarkastus>. Luettu 29.8.2018.

Sahavirta, Ritva 2008. Rahanpesu rangaistavana tekona. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 286. Suomalainen lakimiesyhdistys. Jyväskylä.

Sisäministeriö 2018. Poliisiasiat. Talousrikollisuus ja harmaa talous. Yleisin talousrikos on veropetos. <https://intermin.fi/poliisiasiat/talousrikollisuus-ja-harmaa-talous>. Luettu 22.5.2018.

Suomen tilintarkastajat Ry 2018. Mitä on hyvä tilintarkastustapa? <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-on-hyva-tilintarkastustapa>. Luettu 8.9.2018.

Suomen tilintarkastajat Ry 2018. Mitä tilintarkastus on? <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-tilintarkastus-on>. Luettu 7.6.2018.

Talousrikos 2018. Tietoa talousrikoksista. <https://www.talousrikos.fi/tietoa/>. Luettu 22.4.2018.

Tilastokeskus 2017. Yritykset 2016. Päivitetty 21.12.2017. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_yritykset.html. Luettu 7.6.2018.

Tilintarkastusammattilaiset Oy 2017. Tilinpäätösmalli 2017. Pienen osakeyhtiön tilinpäätös. https://www.tilintarkastus.fi/mallit/tilintarkastus_pienyritys_tilinpaaotos_oy.pdf. Luettu 27.6.2018.

Tilintarkastuslaki 1141/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151141>. Luettu 20.4.2018.

Tomperi, Soile 2016. Tilintarkastus. Normeista käytäntöön. 3., uudistettu painos. Edita, Helsinki.

Turun Kauppakamari 2017. Uusi rahanpesulaki pähkinänkuoressa 30.8.2017. <https://turunkauppakamari.fi/2017/08/30/uusi-rahampesulaki-pahkinankuoressa/>. Luettu 6.6.2018.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2015. Vuoden 2014 tilintarkastusdirektiivin muutos ja tilintarkastusasetus. Tilintarkastuslain muutokset - työryhmän mietintö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 66/2015. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75048/TEMjul_66_2015_web_18112015.pdf. Luettu 29.8.2018.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2018. Työryhmä ehdottaa: Mikroyritykset rajataan tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle. Työ- ja elinkeinoministeriön tiedote 17.1.2018. https://tem.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyoryhma-ehdottaa-mikroyritykset-rajataan-tilintarkastusvelvollisuuden-ulkopuolelle. Luettu 10.7.2018.

Työ- ja elinkeinoministeriön asetus tilintarkastajan hyväksymisedellytyksistä 1442/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151442>. Luettu 24.4.2018.

Valtiovarainministeriö 2015. Rahanpesulainsäädännön kokonaisuudistus. Valtionvarainministeriön julkaisuja – 41/2015. <https://vm.fi/documents/10623/1875255/Rahanpesulains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6n+kokonaisuudistus+julkaisu/2e2c3ee9-1af6-4344-9ba2-2964e6ca48d5>. Luettu 24.7.2018.

Valtioneuvosto 2018. Työryhmä ehdottaa: Mikroyritykset rajataan tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle. Työ- ja elinkeinoministeriön tiedote. https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410877/tyoryhma-ehdottaa-mikroyritykset-rajataan-tilintarkastusvelvollisuuden-ulkopuolelle. Luettu 3.9.2018.

Vero 2016. Harmaan talouden torjunta. https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/tietoa_verotuksesta/harmaan_talouden_torjunt/. Luettu 23.4.2018.

Vero 2017. Harmaa talous – valvontatilastoja 2016. Harmaan talouden selvitysyksikkö. <https://www.vero.fi/contentassets/54e9775a7d4a48bcbfa79590795d4e23/harmaatalous.pdf>. Luettu 31.5.2018.

Värri, Mikko 2010. Tilintarkastajan rikosvastuun toteutuminen. Kauppatieteiden kandidaatin tutkielma. Kauppatieteiden osasto. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/70807/nbnfi-fe201108192248.pdf?sequence=3&isAllowed=y>. Luettu 21.4.2018.